

©

כל הזכויות שמורות
למכון "בני בינה"
ירושלים

הערות והוספות
יתקבלו בברכה
bneibinah@gmail.com

עימוד: 'אדיר' 054-8423370

לקראת סיום ספר בראשית
באנו בזה בקריאה של חיבה
לכל אלה שמתענגים מדי שבוע
על מתיקות דברי רבינו
עם חוברת "מאמרי שפת אמת"
אנא עזרו לנו שנוכל להמשיך בעבודת הקודש
על ידי פרנס השבוע,
לכבוד שמחה, או לע"נ יקירכם
יה"ר שזכות רבינו השפת אמת
יעמוד לכל המסייעים להתברך בכל מיילי דמיטב
ברוחניות וגשמיות

לפרטים נא להתקשר 0533189336
או לשלוח מייל ל bneibinah@gmail.com

הודעה ובקשה !

החובה עלינו להדגיש ולבאר היטב, שכל הציונים וההשוואות לדברי חז"ל ולספרי קבלה וחסידות, וכמו כן הפיסוק וחלוקת הקטעים, אינם בתורת ביאור לדברי רבינו שהם גבוה מעל גבוה, שאין אנו מתיימרים לומר שהשגנו בודאות כוונת רבינו, אלא הכל בדרך הצעה והנחה לפי קט שכלנו. וכבר אמר דוד המלך ע"ה שגיאות מי יבין, ונודה לכל מי שיאיר עינינו אם טעינו בכל סעיפים אלה, או שהחסרנו השוואות לספרי קדמונים וכיו"ב, והדברים יתוקנו אי"ה. כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים.

תוכן הענינים

ב ע"י בחינת אמת, נתגלה שכל המצרים הם רק קליפה והסתר, אבל הפנימיות הוא חיות השי"ת
פירוש 'חיים', הוא דביקות בשורש ומקור שמשם נמשך תמיד חיות \ ביקש לגלות הקץ, לידע שהוא רק הסתר
ואינו כח בפני עצמו ח"ו, והכח הפנימי הוא רק מהשי"ת \ הפנימיות שהוא אמת אין לו קץ, וההסתר יש לו
קץ, וזה ביקש יעקב אבינו לגלות לבניו \ ע"י אמונה שאין שום כח בלתי השי"ת, אף שאין רואין בעין, יכולים
ג"כ לראות האמת

ה בפרשיות התורה מתנהג כל תהלוכת בני ישראל, ויש פרשה המיוחדת לגלות, וכודאי יש ג"כ פרשיות המיוחדות
לגלותנו עתה

הקב"ה הכין התורה קודם שנברא העולם, שהקדים הרפואה קודם המכה, שהיא תבלין כנגד היצר \ התורה יורדת
בגלות ומשתתפת בצערן של ישראל

ז יסוד הגאולה, לידע שיש התחדשות בכל יום גם תוך הטבע
הפרנסה שאדם טורח ומוציא הכל פלאים, רק שיש נפלאות מגולים ויש נסתרים תוך הטבע \ כמו שהקב"ה מחדש
בכל יום הטבע, כן מתגלין בכל יום גאולות בלבנות בני עובדי השי"ת \ מתחילה צריכין לתקן הטבע, אבל צריכין
לידע ולבטל הכל אל העיקר שהיא התורה

ח פרנסה וגאולה רומזים לסוד מרע ועשה טוב, וזה היה ויכוח יעקב אבינו עם יוסף כשהקדים אפרים למנשה

התחדשות הנפשות בכל יום, הוא בכלל פרנסה \ יש בכל זמן איזה הסתר לכל עובד ה', ומול זה יש הארת הגאולה
ג"כ בכל יום \ יעקב אבינו תיקן שיתן השי"ת פתיחת הלב לתורה הגם שאין מתוקנים כראוי, ועי"ז ההארה נוכל אח"כ
להיות סוד מרע

י בני ישראל ששמעו דבר ה' - שהכירו את הבורא מתוך הבריאה, וכו' אח"כ לקבלת התורה שהיא שמיעה
הפנימיות

גם קודם קבלת התורה הצדיקים שמעו דברי אלקים חיים בעולם, מצד הבריאה ועשרה מאמרות

יא בני ישראל נקראים יהודים ע"ש יהודה, כי הוא הכין הדרך לכל בני ישראל, הוא כח ההודאה שבוה יכולין
להתדבק באמת

החילוק בין יוסף ליהודה, שיש נושעים ע"י התגשאות וכן יוסף נתעלה במדרגה גבוה, ויש ע"י התחזקות זה יהודה
שניתן לו החיזוק כמו שהוא \ הקב"ה משפיל גאים, גם מי שבאמת יש לו להתגאות, לפי התרוממותו יש בו בחינת
השפלה \ גבורת הבורא ית' וידו החזקה, ששלח נשמות בני ישראל למטה, ויש להם הסתרות מלבר ומלגאו, והקב"ה
מחזיק אותם \ כח מלכותו ית', שבתוך כל ההסתרות, אעפ"כ לו המלוכה

יד כוחו של יהודה, שאפילו בשעת שפלות שהוא שוכב, הוא כארי ולביא, ובני ישראל נקראו יהודים על שמו

כיון שיודע שכל המעלות והתרוממות הכל מהשי"ת והוא שפל בעיניו, שכוונו שגם כשהוא נופל ה' עמו \ ליהודה
יש בחינת ההשתנות, להיות שוה בשעת הירידה כבשעת העליה \ כל בני ישראל נקראים יהודים על שם יהודה,
שיש להם גם בחינת כחו של יהודה \ כפי בחינת האמונה, כן הקב"ה משרה שכנינו

יז יש נקודה טמונה שנתן הקב"ה בטבע נפש הישראלי, ואינו מתחלף כלל, ועבודת האדם לקשר כל התעוררות
שבו לנקודה זאת

שלא יהיה תיקון המדות כדי ליישר עצמו כפי הבנתו, רק כדי להיות כלי מוכן לעבודתו ית' \ כל דבר שנעשה
בצירוף התורה ולשמה, מתקיימת \ כשהמעשים הגשמיים נעשים בטוהרה, הם כמו מלבוש וקישוט להגוף

יח כשיודע כי חיות הכל מהשי"ת, שיש נקודה פנימית בכל דבר ממנו ית', לא שייך מיצר וסוף לזה
פירוש המענג את השבת, שכל תענוגיו הם רק לזאת הנקודה הפנימיות שנקראת שבת באמת \ כשדבקין באמת, שהוא
ידיעה שהכל חיות נקודה הפנימית, אין מיצר והסתר

יט כשיש לו תענות ממצות השבת, ומניח בעבור זה כל הדאגות ונה, מסירין ממנו כל המצרים
השבת צריך להיות נשאר באדם אפילו בימי המעשה, וכשנוכר משבת צריך להיות מלא עונג ושמחה

פרשת ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים וכו' (מו, כח).

אא"ז מו"ר זצלה"ה הגיד, ויחי יעקב בארץ מצרים, פי על ידי בחינת אמת יכולין לחיות גם בארץ מצרים, וכתוב (מיכה ז, ט) תתן אמת ליעקב, עכ"ד.

דהנה לא הוי ליה למימר רק 'ויחי' יעקב בארץ מצרים, ומשמע דעיקר הרבותא מה שהיה בבחינת 'חיים' גם בארץ מצרים. ופירוש 'חיים', הוא דביקות בשורש ומקור, שמשם נמשך תמיד 'חיות'.

ובן פתיב בזה"ק ויגש על פסוק (מה, כז) 'ותחי' רוח יעקב. ונראה לי שהוא מלשון מים 'חיים', שעל ידי שמחת הנפש מעורר מקור 'החיים', וניתוסף 'חיות'. [ונראה לי שזה שכתוב (ב, ז) ויחי האדם לנפש 'חיה', פירוש נפש, הרצוני, על ידי פנימיות הנפש נמשך 'חיות' תמיד].

והגם שהיה בארץ מצרים, ידע שכל המצרים הם רק קליפה והסתר, אבל הפנימיות הוא 'חיות' השם יתברך.

פירוש, שאין אנו משיגין איך המשיך חיות הקדושה במצרים, כי אם היו משיגין זאת, לא היה הגלות כלל. ובודאי יש בכח איש ישראל לעורר החיות בכל מקום, ועל זה נאמר (תהלים סו, ט) השם נפשנו בחיים. דכתיב (ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, פירוש נפש, הרצון, שהאדם יכול לעורר החיות ברצונו, ובני ישראל דבוקים בחיים.

ה. ראה תרל"ב א: ואא"ז מו"ר ז"ל פירש ויחי יעקב בארץ מצרים (מו, כח), שעל ידי בחינת אמת, כמו שכתוב (מיכה ז, ט) תתן אמת ליעקב, יכולין להתקיים גם בארץ מצרים. והוא ידיעה הנ"ל שהכל חיות הנקודה הפנימיות, וזה אמת, כי שקר אין לו רגלים, ואמת מקיים העולם כנ"ל, וכשדביקין באמת כנ"ל, לא יש מיצר, כי כולם מושכין חיות מזה. [וראה עוד ויגש תרמ"ד ב: דכתיב תתן אמת

א. ראה רבינו בחיי תחלת פרשת עקב: חיים הם הענף נמשך מן השורש, והמעייין מן המקור הנקרא מקור מים חיים, כמו שאמר הנביא בתוכחתו (ירמיה ב, ג) אותי עזבו מקור מים חיים, וכתוב (שם י, י) הוא אלהים חיים, והדבקים בו נקראים חיים, כענין שכתוב (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. וראה הערה ו.
ב. ראה זה"ק ח"א קצז, א. וראה לקוטים ויגש מ, ב ד"ה ותחי רוח יעקב.
ג. ראה לך לך תרל"ה ב: פירוש נפש, הרצון, כמו שכתוב (כג, ח) יש את נפשכם.
ד. ראה תרל"ו א: במדרש (ב"ר צו, א) [ויחי יעקב בארץ מצרים (מו, כח)], למה פרשה זו סתומה כו'. כי הכתוב משבח מעשה יעקב אבינו ע"ה אשר חי במצרים י"ז שנים, כי היה דבוק בחיים, ולא היה כל טומאת מצרים עומד לנגד קדושתו... אך כי פרשה זו סתומה לנו,

וּלְכָה אָמְרוּ חַז"ל (ברכות יח, ב) פִּי הַרְשָׁעִים בְּחַיֵּיהֶם נִקְרְאִים 'מֵתִים', שְׁנֵפְרָשִׁים מִמְקוֹר 'הַחַיּוֹת', פִּנ"ל, כו'.

וְזֶה שֶׁפָּתַח רַש"י ז"ל בִּיקָשׁ לְגִלוֹת הַקֶּץ, פִּירוּשׁ, שְׂרָצָה לְבָרַר זֶה שֶׁהַגְּלוֹת רַק הַסֵּתֶר, וְהַלַּח פְּנִימִי הוּא רַק מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. רַק אִם הָיָה נִגְלָה זֶה, לֹא הָיָה גְלוֹת פְּלִל, וְנִסְתָּם.

וּמִכָּל מְקוֹם כְּתוּב בְּזוֹה"ק (ויחי רלד, ב) שֶׁגִּילָה מֵהַ שְׂרָצָה לְגִלוֹת, רַק בְּדֶרֶךְ הַסֵּתֶר. וְהַפִּירוּשׁ, עַל יְדֵי 'אֲמוּנָה' יְכוּלִין לְמַצּוֹא 'הָאֲמֹת', לְהַתְּבָרַר שֶׁהוּא רַק הַסֵּתֶר, פִּנ"ל.

וּלְכָה 'וַיְחִי' יַעֲקֹב סְתוּם^ט, שֶׁזֶה מְקוֹר 'הַחַיּוֹת' לְהִיּוֹת נִמְצָא גַם בְּאַרְיֵן מִצְרַיִם, זֶה נִסְתָּם. [וּלְכָךְ נִקְרָא שֶׁהַתְּחִיל הַשְּׁעָבוֹד].

שלימו דכלא, שלימו דלעילא ותתא, ולא אית מלה או את באורייתא פגימו, ויעקב כל מה דאצטריך ליה למימר אמר, אבל גלי וסתים, ולא פגים מכל מה דבעא אפילו אות אחת.

[וראה נזר הקודש ב"ר צו, א: ולמאן דאמר שבקש לגלות הקץ ונסתם ממנו, קרוב לומר שהקץ רמוז פה בפרשה זו, אלא שהוא סתום וחתום מאד, ולפיכך פרשה זו סתומה, להורות שנרמז בה הקץ שהוא חתום וסתום. וכן מצאתי שוב בצרור המור שפרשה זו סתומה מפני שנרמז בה זמן הקץ, והוסיף עוד נופך בדבר על פי מה שאמרו רז"ל (ת"כ ויקרא א, א) ומה היו הפסקות משמשות, כדי ליתן רווח בין הדבקים למשה להתבונן בין פרשה לפרשה, ואחר שבפרשה זו נסתם קץ המשחה, ואין מי שיבין בו דבר, כאומרו (ישעיה סג, ד; וראה סנהדרין צט, א; שו"ט תהלים ט) כי יום נקם הוא בלבי, ראוי היא להיות סתומה בלי הפסקה, אחרי שלא ניתן רווח למשה להתבונן בה, ונכון הוא].

ט. ראה הערה הבאה.

י. ראה רש"י כאן: ויחי יעקב, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו, בבראשית רבה (צ, א). וז"ל המדרש שם: ויחי יעקב בארץ מצרים (מז, כח), למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה, אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל. דבר אחר למה היא סתומה, מפני שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו.

ליעקב, והוא חותמו של הקב"ה (שבת נה, א), לכן על ידי מדת האמת יכולין לקבל חיות בגלות גם כן, כי הסתר הגלות הוא בשקר, כי באמת מלכותו יתברך בכל משלה (ע"פ תהלים קג, ט), ולכן על ידי מדת האמת מתעורר הגאולה. וכן שמעתי מפי מו"ז ז"ל פירוש ויחי יעקב בארץ מצרים, שעל ידי האמת יכולין לחיות בארץ מצרים, כנ"ל].

ו. ראה אור החיים ואתחנן ד, ד: ואתם הדבקים [בה] אלהיכם חיים כולכם היום]... חיים... נמשכת למעלה ולמטה, נמשכת למעלה על זה הדרך, אלהיכם חיים, כי ה' נקרא אלהים חיים (דברים ה, כג), ונמשכת למטה גם כן, חיים כולכם. והכוונה בשיעור הדיבור על זה הדרך, להעיר שהחיים נמשכים להם ממקור החיים, והכוונה בזה שזולת זה לא יקרא חיים, הגם שיתנועע ויאכל וכו', שהרשעים בחייהם קרוים מתים (ברכות יח, ב), לצד שמקורם מקור המיתה, וזה הוא החידוש שמחדש להם משה במאמר זה, שמודיעם שהם חיים ממקור החיים.

ז. ראה הערה י.

ח. ז"ל הזוה"ק: [ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים] (מט, א), ואגידה לכם, רזא דחכמתא, בעא לגלאה סופא דכל עובדיהון דישראל, ואי תימא דלא גלי מאי דבעא לגלאה, אי הכי אמאי כתיב באורייתא מלה דיעקב שלימא, ואתפגים לבתר ולא אשתלים מלה, אלא ודאי אשתלים, כל מה דאצטריך לגלאה גלי וסתים, אמר מלה וגלי לבר וסתים לגו, ומלה דאורייתא לא אתפגם לעלמין, וכלא הוא סתים ביה באורייתא, בגין דאורייתא הוא

וּכְמִדּוּמָהּ לִי שֵׁאֵא"ז ז"ל הַגִּיד בְּשֵׁם הָרַב מִפְּרִשְׁיִפְחָא ז"ל שֶׁהִקְשָׁה לָמָּה רָצָה לְגַלוֹת הַקֶּץ, וְתִירֶץ שֶׁכְּשֶׁנּוֹדַע הַקֶּץ הַגְּלוֹת בְּנִקְלָה, עַד כָּאֵן אֲנִי זוֹכֵר. וְנִרְאָה כְּנִל, שֶׁפִּירוּשׁ גִּילּוֹי הַקֶּץ, לִידַע שֶׁיֵּשׁ קֶץ לְהַגְלוֹת, וְהוּא עַל יְדֵי שֶׁהוּא רַק הֶסְתֵּר וְאֵינוֹ כֹּחַ בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ ח"ו, כִּי הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁהוּא אֵמֶת אֵין לוֹ קֶץ, וְהֶהְסְתֵּר יֵשׁ לוֹ קֶץ, וְרָצָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה נִגְלָה, וְלֹא הָיָה גְלוֹת כָּלֵל, וְנִשְׁאַר סְתוּם.

וּמִכָּל מְקוֹם, עַל יְדֵי אֲמוּנָה, שֶׁמֵּאֲמִינִים זֶה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שָׂאֵין שׁוּם כֹּחַ בְּלִמֵּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רַק כָּל זֶה רַק הֶסְתֵּר, אֵף שָׂאֵין רוֹאֵין זֶה בְּעֵינַי, מִכָּל מְקוֹם עַל יְדֵי 'אֲמוּנָה' גַּם כֵּן יְכוּלִין לְרֹאוֹת 'הָאֵמֶת'. רַק יַעֲקֹב אָבִינוֹ ע"ה רָצָה שְׁלֹא נִוְכַל לְטַעוֹת כָּלֵל, שֶׁיִּהְיֶה זֶה נִגְלָה, וְנִשְׁאַר סְתוּם, שֶׁצְרִיכִין יְגִיעָה לְמִצּוֹא זֶה"ל. וְזֶה"ל בְּחִינַת דְּוָד הַמֶּלֶךְ ע"ה דְּלִית לֵיהּ מַגְרָמִיָּה כו"ל, וּמִשִּׁיג הָאֵמֶת רַק עַל יְדֵי הַבִּיטוּל"ל. וְזֶה הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבִּין אֵמֶת לְאֲמוּנָה"ל:

שֶׁאֵין לִפְנֵי הַסְתֵּר וְרוּאֵה הַכֹּל בְּעֵין הַרְאוֹת. וַיֵּשׁ אֶסְפֶּקְלֵרִיא שֶׁאֵינָה מֵאִירָה, וְהִיא בְּחִינַת אֲמוּנָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהֶסְתֵּר עֲצָמוֹ צְרִיכִין לְבֹא אֶל 'הָאֵמֶת' עַל יְדֵי 'הָאֲמוּנָה', וְנִקְרָא אֶסְפֶּקְלֵרִיא שֶׁאֵינָה מֵאִירָה, כִּי הָאוֹר בֹּא מֵהַהֶסְתֵּר דִּיכָא כְּנ"ל, וְהַבֵּן. וְכִיּוֹן שְׁלֹא הִיָּה יְכוּל יַעֲקֹב לְגַלוֹת זֶה הַקֶּץ, שֶׁהוּא לְבַרֵּר לָהֶם 'הָאֵמֶת' בְּבִחִינַת אֶסְפֶּקְלֵרִיא הַמֵּאִירָה, צְרִיךְ לִהְיוֹת הַתִּיקוּן בְּבִחִינַת 'אֲמוּנָה'. וְזֶה צְרִיכִין לִידַע גַּם עַתָּה, כִּי בְּכֹל גְלוֹת כֵּן, שֶׁהַקֶּב"ה מְכִין קוֹדֵם הַגְּלוֹת הָאֵרוֹת קְדוּשׁוֹת שֶׁיְכוּלִין לְהַתְדַבֵּק בָּהֶם אֵף בַּחֲשֵׁךְ, רַק שֶׁאֵינוֹ נִגְלָה, 'וְכַשְׁמֵאֲמִינִים' כְּרֹאוֹי יְכוּלִין לְמִצּוֹא 'הָאֵמֶת', וְאֵז בֹּא גְאוּלָּה, כִּי תַכְלִית הַגְּלוֹת הַגְּאוּלָּה, כְּנ"ל.

וְכֵן שֶׁמֵּעֵתֵי מִפִּי מו"ז ז"ל עַל פְּסוּק (מז, כח) וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת אֵמֶת מִדְתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּדֹכְתִיב (מִיכָה ז, ט) תִּתֵּן אֵמֶת לִיעֲקֹב, עַל יְדֵי זֶה יְכוּלִין לַחֲיוֹת גַּם בְּכֹל הַמְּצָרִים שֶׁיֵּשׁ לְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, כְּנ"ל.

וְרֹאֵה עוֹד תַּרְל"ט: וְאֵא"ז מו"ד ז"ל אִמְרָה שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת הָאֵמֶת יְכוּלִין לְעוֹרֵר הַחַיּוֹת גַּם תּוֹךְ הַמִּיצַר, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וַיְחִי יַעֲקֹב, וְהוּא אֵמֶת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב תִּתֵּן אֵמֶת לִיעֲקֹב כו'. אֲכֵן גַּם 'הָאֵמֶת' נִסְתֵּר בְּגְלוֹת, וְהַעֲצָה עַל יְדֵי 'אֲמוּנָה', כִּי 'הָאֲמוּנָה' פֹּתַח וְשַׁעַר לְבֹא 'לְאֵמֶת'. וְבִאֵמֶת כֹּל הַהֶסְתֵּר הוּא כְּדִי לְבַרֵּר מִדַּת הָאֲמוּנָה, כִּי בְּהַתְגַּלוֹת הָאֵמֶת לֹא שִׁיךְ אֲמוּנָה כו'.

יא. רֹאֵה שְׁמוֹת שָׁנָה זו ב: כִּי מִי שֶׁדְּבוּק בְּפִנִּימִיּוֹת... אֵין לוֹ שׁוּם מִיצַר, שִׁידוּעַ שְׁכַל הַהֶסְתֵּר הוּא רַק מִבְּחוּץ, אֲבֵל הַפְּנִימִיּוֹת מֵהַש"י וְהַכֹּל לְטוֹב. וְלִזֶּה צְרִיכִין בְּחִינַת אֲמוּנָה, לִהְיוֹת אֲמוּנָה קְבוּעַ בְּלִב אִישׁ שֶׁהִכַּל חַיּוֹת הַש"י, וּפִירוּשׁ אֲמוּנָה, הוּא הַדְּבִיקוּת בְּשׁוֹרֵשׁ וְחַיּוֹת הַש"י... וְכִפִּי 'אֲמוּנָה' הָאָדָם נִתְבָּרַר 'הָאֵמֶת' כְּנ"ל, וּבְגְלוֹת נִסְתֵּר זֶה הַיְדִיעָה, כִּי אִם הִיָּתָה הָאֲמוּנָה מֵאִירָה כְּרֹאוֹי לֹא הִיָּה גְלוֹת כֹּלֵל.

יב. בְּחִינַת אֲמוּנָה.

יג. רֹאֵה לְקַמֵּן הָעֵרָה נב.

יד. רֹאֵה עוֹד תַּרְל"ה א: זֶה שֶׁאֵינָה (ב"ד צו, א) בִּיקֵשׁ לְגַלוֹת הַקֶּץ וְנִסְתָּם מִמֶּנּוּ, אִם הַפִּירוּשׁ עַל זְמַן בִּיאַת מִשִּׁיחַ, לֹא יִדְעֵנוּ מִה סוּד עֲמוּק הוּא זֶה, וְגַם מִה נִפְקָא מִינָה בִּידִיעָה זֶה. רַק עֵיקַר הַפִּירוּשׁ, שֶׁרָצָה לְבַרֵּר לָהֶם שׁוֹרֵשׁ הַגְּלוֹת וְהַגְּאוּלָּה, כִּי בִאֵמֶת אֵין רַע יוֹרֵד מִשְׁמַיִם (וְרֹאֵה ב"ד נא, ג), וַיְמִי הָרַעָה נַעֲשִׂים רַק עַל יְדֵי חֲסִרוֹן הַמִּקְבָּלִים שֶׁנִּהְפְּךְ לָהֶם לְרַע, וְהוּא רַק הַהֶסְתֵּר, וְלִכֵּן יֵשׁ לוֹ סוּף וְקֶץ (וְרֹאֵה מִקֶּץ תַּרְל"ה א), כִּי הַשֶּׁקֶר אֵין לוֹ רַגְלִים וְקִיּוּם. וְאִם הִיוּ יוֹדְעִין זֶה הָאֵמֶת, לֹא הִיָּה שׁוֹלֵט בָּהֶם הַגְּלוֹת, רַק כִּי לֹא הִיָּה נִיתְקָן הַכֹּל כְּרֹאוֹי, וְהִיָּה מוּכְרַח לִהְיוֹת גְלוֹת מִצְרִיִם, וְלִכֵּן לֹא הִיָּה יְכוּל לְגַלוֹת זֶה הַקֶּץ. וּמִכָּל מְקוֹם אֵינָה (זוה"ק וַיְחִי וְלֵךְ, ב) כִּי גִילָה מִה שֶׁרָצָה לְגַלוֹת, רַק בְּדֶרֶךְ הַהֶסְתֵּר, וּפְרִשְׁנוּ בְּעִזְרוֹת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי יֵשׁ אֶסְפֶּקְלֵרִיא הַמֵּאִירָה, וְהִיא בְּחִינַת יַעֲקֹב,

וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְגו' (מו, כח).

בְּמִדְרָשׁ (ב"ר צו, א) פְּרָשָׁה זוֹ פְּתוּמָה כּוּי^{טו}. הֶעֱנִין, לְהוֹדִיעַ פִּי גְלוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינּוּ בְּמִקְרָה, וְכָל תְּהִלּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשָׂה רוּשָׁם בְּתוֹרָה^{טז}. הָרִי אָמְרוּ הַזֹּ"ל (זוה"ק הקדמה ה, א) בְּאֹרֵייתָא בְּרָא קוּב"ה עֲלָמָא, הִבִּיט בְּתוֹרָה וּבְרָא אֶת הָעוֹלָם (ב"ר א, א), וַעֲיַקֵּר הַבְּרִיאָה הִיָּה עֲבוּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אִם כֵּן הִבִּיט הַקֶּב"ה בְּתוֹרָה, וּבְפִרְשׁוּתֶיהָ מִתְנַהֵג כָּל תְּהִלּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּשׁ פְּרָשָׁה הַמְּיוֹחֶדֶת לְגָלוֹת, לְכֵן הִיא פְּתוּמָה^{יז}.

וְהַקֶּב"ה הַכֵּין הַתּוֹרָה קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם^{יח} לְהִיּוֹת הַרְפוּאָה קוֹדֵם לְמַפְכָּה, וּבְיַחְדָּא

העינוי והצעקה הכל היה על פי דרך התורה, ודפח"ח. והן הן הדברים שכתבתי, כי הכל היה בסדר המיוחד כו'.
יז. ראה ב"ר א, ד; ויק"ר לו, ד; רש"י בראשית א, א.
יח. ראה ריש תרל"ד. וראה בשלח שנה זו א: בענין השירה, עיין מה שכתבנו לעיל פרשת ויחי שיש פרשיות מיוחדין לגלות, לכן היא סתומה, וכמו כן יש פרשיות מיוחדין לגאולה וחירות, לכן בשירה יש פרשיות בכל פסוק ובכל שורה, וזה הוא התגלות אור התורה, כמו שאמרו ז"ל (תו"כ ויקרא א, א) למה הפסקות משמשות, ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה, וגאולתן של ישראל עושה רושם בתורה, ומתפתחין גנזי תורה.
 וראה עוד שם תרס"ד א: וכבר כתבנו כמו שכתוב בפרשת ויחי שהיא פרשה סתומה, שהתחיל השיעבוד, מול זה השירה אחר הגאולה, שיש הפסק בין כל דיבור ודיבור, שהפסקות משמשות ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה, ולפי שבגלות נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, הפרשה סתומה, וכשנגאלו נפתחו עיניהם ולבן של ישראל, וכמו כן נפתח להם הפרשיות שבתורה.

וראה ויגש תרנ"ו ב: בפסוק (מ, ג ד) אל תירא מרדה מצרימה כו' לגוי גדול אישימך כו', אנכי ארד עמך מצרימה כו', הוא הבטחה לכל בני ישראל, כמו שכתוב (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה כו'. וכבר כתבנו במקום אחר כי 'אנכי' הוא התורה, [אנכי ה' אלקיך (שמות כ, ב)], שהתורה מתפרשת תמיד לפי עמידת בני ישראל, שנקראת תורה להורות לישראל דרך ה'... וזה שכתוב עמו 'אנכי' בצרה, כי כשבני ישראל במקומם בארץ ישראל ובמקדש, אז מתגלית התורה באר היטב, וכשהם בגלות, מתלבשת גם התורה בלבושים וצורפים כפי עמידת בני ישראל, זה שכתוב 'אנכי' ארד עמך.
יט. ראה ב"ר א, ד; פסחים נד, א.
כ. ראה מגילה יג, ב.

טו. ז"ל המדרש שם: ויחי יעקב בארץ מצרים (מ, כח), למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה, אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל. וראה רש"י כאן: ויחי יעקב, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם.
טז. ראה תרמ"ה א: במדרש פרשה זו סתומה, שנסתם עיניהם ולבם של ישראל. הענין, להראות שבני ישראל עושים רושם, וכפי מה שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל, כך נעשה פרשה סתומה בתורה. וזהו עצמו ענין 'אנכי' ארד עמך מצרימה (מ, ד), עמו 'אנכי' בצרה (תהלים צא, טו) [ראה בסוף המאמר כאן]. כי גלותן של בני ישראל איננו עונשין בלבד, רק כמו שהגאולות מסודרים בסדר נכון, כך יש סדר לאלה הגליות. דאיתא (זוה"ק אחרי ע, א) אורייתא וישראל וקוב"ה כולא חד, וכמה דשמא קדישא ואורייתא סתים וגליא, כך הוא בנפשותיהן של בני ישראל, ובזמן המקדש היה התגלות למעלה ולמטה, ובעת הגלות הכל בסתום.

[וראה שבת הגדול תרנ"ד ב: ושמעתי מפי מו"ז ז"ל על שקורין ליל פסח 'סדר', וכן אומרים חסל 'סידור' פסח, לרמוז למה שכתב המהר"ל ז"ל (גבורות ה' הקדמה שניה) כמו שיש סדר לטבע כן יש סדר מיוחד לנשים ונפלאות... ונראה לי עוד פירוש 'סדר', לרמוז שגם כל תהלוכות הגלות היה הכל סדר מיוחד, שלא נאמר כי קרה סיבה ששלט פרעה על בני ישראל, רק הכל היה בכוונה מכוונת, כמו שאמר לאברהם בברית בין הבתרים... אך יש דורות שסדר הנכון להם הוא הגלות, ויש שמיוחדין אל החירות והגאולה, כפי דעת היודע תעלומות. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל על מה שאיתא בהגדה וירעו אותנו (דברים כו, ו) כמה שנאמר, ונצעק (שם ז) כמה שנאמר כו', לומר שנעשה מכל זה פרשה בתורה, ושכל

פרשת ויחי \ מאמרי שפת אמת

יש גם כן פרשיות המיוחדים לגלותינו עתה, וכמו שכתוב (דברים לא, כא) וענתה השירה הזאת כו' כי ידעתי את יצרו כו' בטָרם אביאנו^{כא}.

ועל דרך הרמז י"ל 'ידעתי' לשון שבירה, כמו ויודע גם אנשי סופות (שופטים ה, טז)^{כב}, וכדאיתא (קדושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי תבלין כנגדו זו התורה, וזה שכתוב 'ידעתי' את יצרו בטָרם אביאנו, שהקדים הרפואה קודם המכה.

וזה עצמו שכתוב (מו, ד) 'אנכי' ארד עמך כו', היא התורה 'אנכי' ה' אלקיך (שמות ב, ב), והתורה משתתפת בצערן של בני ישראל, וזה שכתוב (תהלים צא, טו) עמו 'אנכי' בצרה כו'.^{כג} ובאמת ירדת יעקב אבינו למצרים היא גם כן כנ"ל, כי יעקב הוא שורש התורה^{כד}: (תרנ"א)

ויברך את יוסף ויאמר וגו' האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה, המלאך הנאל אתי מפל רע כו' יברך את הנערים וגו' (מו, טו טז).

במדרש רבה (צז, א): [האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה], המלאך הנאל אתי מפל רע כו', רבי אלעזר אומר, הקיש נאלה לפרנסה ופרנסה לנאלה, מה נאלה פלאים אף פרנסה פלאים^{כה}, מה פרנסה בכל יום אף נאלה בכל יום^{כו}.

כא. "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד וגו' כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאנו" וגו'. וראה וילך תרמ"ד: ובני ישראל בכל עת יש להם התקשרות בתורת ה', וגם בדורות האחרונים שנתגרשו משלחן אבינו שבשמים יש לנו חלק בתורה. והלא כמה פרשיות שלימות שמויחדים רק על ימי הגלות והירידה, כמו שכתוב וענתה השירה הזאת כו', שגם בימים אלו יש להם חלק בתורה.

כב. ראה רד"ק שם: וידוע בהם, כתרוממו ותבר עליהן, מן וידוע חולי (ישעיה נג, א), שהוא לשון שבירה.

כג. ראה מסעי תרס"ד א: דכתיב (מו, ד) 'אנכי' ארד עמך מצרימה, והוא הבטחה לדורות שבכל מיצר של בני ישראל נמצא אתם התורה, כמו שכתוב (תהלים צא, טו) עמו 'אנכי' בצרה. וראה נצבים תרנ"ה: וכתיב בפרשת

וילך (לא, טז-כא) הנך שוכב כו' וקם כו' וזנה כו' וענתה כתבו לכם השירה כו' שימה בפיהם כו' וענתה השירה כו' לעד כו', כי הקב"ה הכין לנו התורה להיות עזר לנו בגלות, כביכול התורה נכנסת עמנו בגלות, כמו שכתוב עמו 'אנכי' בצרה, 'אנכי' היא התורה.

כד. ראה זוה"ק ויצא קמו, ב; תקו"ז תקון כ"ה ע, א. וראה וישלח תרס"ג א: והנה יעקב אבינו הכניס כל כחו בכלל ישראל, והוא הולך עם בני ישראל תמיד, וזה הרמז יעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים [אף הוא בחיים] (תענית ה, ב), שכחו חי בכלל ישראל, כמו התורה דכתיב (תהלים צא, טו) עמו 'אנכי' בצרה, ויעקב הוא תורה.

כה. ראה מתנות כהונה: מה גאולה פלאים... וכן הוא אומר בגאולת מצרים, נורא תהלות עושה פלא (שמות ט, יא).

כו. כן הגירסא בילקוט ויחי רמז קנז, ראה מתנות כהונה. וראה עוד ב"ר כ, ט: רבי אלעזר אומר, הקיש

בְּמִדְרָשׁ עַל פְּסוּק הַרוּעָה אוֹתִי, הַגּוֹאֵל אוֹתִי, הַקִּישׁ פְּרִנְסָה לְגֹאֲלָהּ, מֵה פְּרִנְסָה בְּכֹל יוֹם בֵּן גֹּאֲלָהּ, וּמֵה גֹאֲלָהּ פְּלָאִים בֵּן פְּרִנְסָה פְּלָאִים. כְּנִרְאָה שְׁנֵה יִסוּד הַגֹּאֲלָהּ, לִידַע כִּי יֵשׁ הַתְּחַדְּשׁוֹת בְּכֹל יוֹם גַּם תוֹךְ הַטֵּבַע, כְּמוֹ שְׂאוּמְרִים (ברכת 'יוצר אור') מְחַדֵּשׁ בְּכֹל יוֹם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְגַם הַפְּרִנְסָה שְׂאֵדָם טוֹרַח וּמוֹצִיא, הַכֹּל פְּלָאִים, רַק שְׂיֵשׁ 'נִפְלְאוֹת' מְגוּלִים וְיֵשׁ נִסְתָּרִים תוֹךְ הַטֵּבַע.¹

וְהַמְשָׁפִיל יִתְבוֹנֵן, כְּמוֹ שֶׁבְּכֹל יוֹם מְחַדֵּשׁ הַקִּבְ"ה הַטֵּבַע, כֵּן מִתְגַּלֵּין בְּכֹל יוֹם גֹּאֲלֹת בְּלִבּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵי הַשֵּׁם יִתְבַּרְכֵּי, וְכַשֵּׁי הָאֵרֶת זֹאת הַתְּחַדְּשׁוֹת אֵין גְּלוֹת בְּעוֹלָם.

וְעַל עֲנִיָּן זֶה יִסְדּוּ חַז"ל ב' בְּרִכּוֹת בְּכֹל יוֹם קוֹדֵם קְרִיאַת שְׁמַע עָרַב וְבוֹקֵר. עַל בְּרִיאַת אוֹר וְחוֹשֶׁךְ, שֶׁהוּא הַתְּחַדְּשׁוֹת בְּבְחִינַת הַטֵּבַע, בְּחִינַת עֲשָׂרָה מְאֻמְרוֹת. וְעַל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהוּא הַתְּחַדְּשׁוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, בְּחִינַת גֹּאֲלָהּ שְׂבָבָל יוֹם כְּנ"ל, בְּחִינַת עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, וְזֶה הַדְּרָךְ הַמְּיוֹחָד רַק לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.² וְאַחַר ב' אֵלוֹ הַתְּחַדְּשׁוֹת בְּאֵין לְאַחֲדוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע.

גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה, שנאמר (תהלים קלו, כד) ויפרקנו מצרינו, וסמין ליה (שם כה) נותן לחם לכל בשר, מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים, מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום. וראה רש"י במדרש שם: מה גאולה פלאים, דכתיב (שם קו, כב) נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף, וכתיב (מִיכָה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וראה עוד פירוש אבא שם הובא בהערה הבאה.

כז. ראה רמב"ן בא יג, טז: ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם כו'.³

וראה פסח תרמ"ז ד"ה והניף: ובמדרש ויחי הרועה אותי, המלאך הגואל (מח, טו טז), הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה, מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום, ומה גאולה פלאים אף פרנסה. פרשנו הענין, שצריכין לידע כי גם הנהגת הטבע הכל הוא נפלאות השי"ת, ויעקב אבינו ע"ה בירר זאת. וכמו כן עבודת כל בני ישראל לברר אמונה זו, כמו שהגיד מו"ז ז"ל פירוש הירושלמי (הובא בתוס' שבת לא, א) אמונת (ישעיה לג, ו) זו סדר זרעים, שמאמין בחי עולם וזורע, פירוש, שעיקר האמונה לידע שגם הטבע הוא הנהגתו יתברך בלבד שנותן בחיות וקיום תמיד, עיין שם (ספר הזכות) פרשת שלח. וזה ההיקש צריך עובד ה' לבררו, וכפי מה

שמברין זה, ממילא נדבק הטבע בהנפלאות, וממילא כמו פרנסה בכל יום אף גאולה כו'.⁴

וראה פירוש אבא (ויניציאה שכז) על ב"ר כ (הובא בהערה הקודמת): מה גאולה פלאים, פירוש, כשהקדוש ברוך הוא מוציא את ישראל משעבוד לגאולה, או כשמצילים מכף אויביהם הקמים עליהם בהיותם בארץ אויביהם ומפר מחשבתם הרעה, הוא על ידי פלאים, כדכתיב (תהלים קלו, ד) לעושה נפלאות גדולות לבדו, וזה דבר מפורסם מצד עצמו, אף פרנסה, דהיינו להוציא לחם מן הארץ או להתפרנס בני אדם אלו מאלו, אף על פי שהאדם טורח בו הרבה, כמו שאמר הכתוב (ג, יט) בזעת אפך וגו', בעצבון תאכלנה וגו' (שם יז), והיה נראה שהיא באה לאדם דרך טבע, היא באה על ידי פלאים, שהקדוש ברוך הוא עושה להשיב הרוח ולהוריד הגשם בעתו, כמו שאמר הכתוב (איוב ה, ט ז) ונפלאות עד אין מספר הנותן מטר וגו'... וכן הפרנסה שהאדם מתפרנס על ידי חבירו על ידי משא ומתן ויגיעה, יש בה פלאים, להכין ולהמציא ולגלגל כמה סיבות ולהביא עצות מרחוק לתת לכל גויה די מחסורה. ומה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום, כי בכל יום גואל אותנו מכף כל אויבינו החושבים רעה על הפרט ועל הכלל.

כח. ראה מאמר הבא ובהערה לד.

כט. ראה ויצא תרמ"ד א: בפסוק (כח, יב) סולם מוצב ארצה... והרמזו על הנהגת הטבע, שהקב"ה מחדש בכל יום מעשה בראשית, ויורד בכל יום סדר מיוחד להנהגת

וְזֶה הָרְמֵז יִבְרַךְ אֶת הַנְּעָרִים, מְלִשׁוֹן הַתְּעוֹרְרוֹת, ב' אֵלוֹ הַהִתְחַדְּשׁוֹת שֵׁשׁ בְּכָל יוֹם, וְאֶפְרַיִם הַפְּנִימִיּוֹת, וּמְנַשֶּׁה בְּחִינַת הַתְּחַדְּשׁוֹת מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית^ל, לְכַן הַקְּדִים לְאֶפְרַיִם^א, הַגַּם כִּי מִתְחַלֵּה צְרִיכִין לְתַקֵּן הַטְּבַע, וְלְכַן הַקְּדִימוֹ בְּרַכַּת יוֹצֵר לְאֶהֱבֵה^{יב}, אֲבָל צְרִיכִין לִידַע וּלְבַטֵּל הַכַּל אֶל הַעֵינָקָר שֶׁהִיא הַתּוֹרָה: (תרמ"ב ב)

בְּמִדְרָשׁ הַרְוַעָה אוֹתִי כו', הַגּוֹאֵל אוֹתִי, הַקּוֹשׁ גְּאוּפָה לְפָרְנָסָה, מִה פְּרָנְסָה בְּכָל יוֹם כו'. פְּרָנְסָה אֵינוֹ בְּגוֹף בְּלִבְדוֹ, כִּי גַם הַתְּחַדְּשׁוֹת הַנְּפִשׁוֹת בְּכָל יוֹם הוּא בְּכָלל פְּרָנְסָה, כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים (בְּרַכַּת יוֹצֵר אוֹר) הַמְּתַדַּשׁ בְּטוֹבוֹ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית. וּגְאוּפָה גַם כֵּן בְּכָל יוֹם, שֵׁשׁ בְּכָל יוֹם הָאֶרֶת הַגְּאוּלָּה בְּפֶרֶט הַגְּלוּת שֵׁשׁ בְּכָל זְמַן אֵיזָה הַסֵּתֶר לְכָל עוֹבֵד ה', כְּמוֹ שְׁאִיתָא (סוּכָה נב, ב) יִצְרוּ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם, וּמִוּל זֶה יֵשׁ גְּאוּלָּה גַם כֵּן בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל בְּתַפְלָה^{יג}, לְשׁוֹן הוֹה, אִם כִּי אֵינוֹ גְּאוּלָּה שְׁלִימָה, מְכַל מְקוֹם נִמְצָא הָאֶרֶת הַגְּאוּלָּה בְּכָל יוֹם^{יד}.

וְהַקְּדִים פְּרָנְסָה לְגְּאוּלָּה^{יח}, כְּמוֹ שֶׁהַקְּדִים אֶפְרַיִם לְמְנַשֶּׁה^{יז}, כִּי שֵׁם מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנִי אֱלֻקִּים כָּל עַמְלֵי (מא, נא), הוּא בְּחִינַת גְּאוּלָּה, וְאֶפְרַיִם עַל שֵׁם הַפְּרָנִי (שם נב), הִיא פְּרָנְסָה.

הטבע, ולכן מכונה בשם סולם, כי קיום הטבע הוא על ידי צמצום דרגין לכל אחד כפי כחו, ושעל ידי הסולם יוכל להיות דביקות בעולם העליון, משליבה לשליבה, כדרך מעלות הסולם. דכל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא (אבות פ"ו מ"א), ולכן מתחדש בכל יום מעשה בראשית, שיהיה נמצא הכרת כבודו יתברך בכל יום, כמו שכתוב (תהלים קיא, ב) גדולים מעשי ה' דרושים לכל הפציהם. אכן מעלת יעקב אבינו ובני ישראל אחריו הם במדרגה למעלה מזה, וזה שכתוב (כה, יג) והנה ה' נצב עליו ויאמר כו', כמו שאיתא במדרשים (תנחומא ויצא ב: ויק"ר כט, ב) שיעקב אבינו ע"ה לא רצה לבחור מדרגות הסולם. ועל ענין הזה סדרו אנשי כנסת הגדולה ב' ברכות קודם קריאת שמע בשחר ובערב, על מעשה בראשית ועל נתינת התורה, כמו שכתבנו במקומות אחרים כמה פעמים מזה. וצריכין להקדים בחינת הטבע, כמו שהקדים ה' עשרה מאמרות קודם עשרת הדברות, לכן מקודם צריכין לעבור דרך הסולם והוא תיקון הטבע, אחר כך מדרגות התורה. וראה עוד חיי שרה תרמ"א א, תזריע תרמ"א א, שלח תרמ"ב ב.

לא. ראה מח, כ: ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה. וראה רמב"ן ואור החיים. וראה ב"ר צז, ה.

לב. ראה סוף הערה כט.

לג. תפלת שמו"ע, חתימת ברכת 'ראה נא'.

לד. ראה רש"י מגילה יז, ב ד"ה אתחלתא דגאולה [ועי' מה שכתב רבינו שם]. וראה צידה לדרך מאמר א כלל א פרק לו; יערות דבש חלק א דרוש א ברכת ראה נא עמ' טו.

וראה סידור הרב שער התפלה כב, ב: וזהו פירוש גואל ישראל שאומרים בתפלת י"ח, וכמאמר רז"ל (פסחים ק"ה, ב) דצלותא גואל ישראל, לשון הוה, שתמיד הוא גואל, מה שאין כן גאל ישראל שקודם שמונה עשרה לשון עבר, דקאי בגאולה דיציאת מצרים, אבל גואל ישראל דצלותא היינו ענין גילוי אלקות ברוחניות תמידית בכל דור ובכל זמן, כי בכל פעם שמתפללין כנסת ישראל יש בחינת גאולה ברוחניות כללות נשמות ישראל.

לה. הרועה אותי, הגואל אותי.

לו. ראה פסוקים יג-כ. וראה הערה לא.

ג: ויק"ר כט, ב) שיעקב אבינו ע"ה לא רצה לבחור מדרגות הסולם. ועל ענין הזה סדרו אנשי כנסת הגדולה ב' ברכות קודם קריאת שמע בשחר ובערב, על מעשה בראשית ועל נתינת התורה, כמו שכתבנו במקומות אחרים כמה פעמים מזה. וצריכין להקדים בחינת הטבע, כמו שהקדים ה' עשרה מאמרות קודם עשרת הדברות, לכן מקודם צריכין לעבור דרך הסולם והוא תיקון הטבע, אחר כך מדרגות התורה. וראה עוד חיי שרה תרמ"א א, תזריע תרמ"א א, שלח תרמ"ב ב.

ל. ראה רש"י מח, א: אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד. וראה עוד שם מב, כג: המליץ [בינותם] זה מנשה. ובתרגום יונתן מד, א: ופקיד ית מנשה דממנא

וְשָׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹזֵז ז"ל כִּי ב' עֲנִינִים אֵלוֹ הֵם סוּר מֵרַע וְעֵשָׂה טוֹב (תהלים לד, טו), וְיוֹסֵף הָיָה דֹרְכוֹ לְהִיּוֹת מְקוּדָם סוּר מֵרַע^ל, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ ע"ה תִּיקֵן שִׁיתֵן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ פְּתִיחַת הַלֵּב לְתוֹרַה הַגַּם שְׁאִין מְתוֹקְנִים פְּרָאוּי, וְעַל יָדֵי זֶה הִתְאַרְה נֹכַח אֶתֶר כֶּן לְהִיּוֹת סוּר מֵרַע כּו' ל"ח. וְזֶה עֲנִין הַקְּדָמַת הַפְּרָנְסָה לְגֵאוּלָּה כְּמוֹ שֶׁפְּתַבְּנוּ: (תרמ"ז ב)

זה שאמרו (שבת שם) הטעם נגד פרי החג, שהיו גם כן נגד ע' האומות (עי' זוה"ק פנחס רנט, א), ובית הלל אומרים מוסיף והולך, שעיקר ההדלקה להוסיף אור בצד הקדושה וממילא נדחה הרע. וזהו מחלוקת יוסף עם יעקב, שיוסף הקדים מנשה שהוא על שם נשני אלקים את כל עמלי ובית אבי, וכמו שכתוב שכחי עמך ובית אביך, ואחר כך ויתאו המלך יפוך והשתחוי לו וכו' (תהלים שם יב), והיינו לראות מקודם להיות נקי מהרע, וכמו שכתוב (שם לד, טו) סור מרע [ועשה טוב]. אולם יעקב אבינו ראה שאי אפשר לכל אדם להיות נקי, לזאת הקדים אפרים שהוא על שם הפרני אלקים בארץ עניי, והיינו שהאדם יעבוד להשי"ת כמו שהוא עומד, וממילא יתבטל הרע ממנו. וראה עוד שם מקץ עמ' קט קי.

וראה צו תרמ"ט א.
וראה אמרי אמת חנוכה תרצ"ד ליל ח: איתא בשפת אמת בשם החידושי הרי"מ ז"ל, שביוסף כתיב (מט, כו) נזיר אחיו, והיה קדוש ועובד ה', ונתרומם מעולם הזה לגמרי, ולכן הקדים מנשה שהוא על שם כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי, היינו לשכוח כל עניני העולם הזה, אבל יעקב הבין להיפך, שהכלל ישראל לא יכול להיות כך, והקדים אפרים שהוא על שם כי הפרני אלקים בארץ עניי, היינו גם כשאינם נקיים לגמרי. וראה עוד שם בפרשתנו תרע"ה: איתא בשפת אמת בשם אאז"ל, שיוסף התוכח עם יעקב לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו (מח, יח), כי יוסף היה נזיר אחיו, והיתה עבודתו מבוררת בלי פסולת, וזה ענין מנשה, דכתיב כי נשני אלקים את כל עמלי, אולם יעקב ראה כי אין הכל מוכנים לזה, והקדים אפרים כענין כי הפרני אלקים בארץ עניי.

וראה תוספות חיים פרשת קרח ו, ב (לעמבערג תרכ"ג): שמעתי מפיו הקדוש של הצדיק הקדוש מוה' ליב המכונה בשם זידא [משפולא] זצוקללה"ה כאשר פעם אחת הייתי לבדי עמו בבית, ואמר לי בזה הלשון, שמע דברי שאני אומר, אשר איש הישראלי צריך להיות מקודם סור מרע ואח"כ יעשה טוב, וכל אשר מרגיש

לז. ראה הערה הבאה בשם אמרי אמת.
לח. ראה שפתי צדיק אות יח: וישם את אפרים לפני מנשה (מח, ט), אמר זקני הק' ז"ל כי שם מנשה על שם נשני אלקים את כל עמלי (מא, נא), היינו להזדכך מקודם מכל עמל, אדם אשר צריך לשבר הטבע, אחר שמתרחק מחמודי עולם הזה, אז מתקרב לעבודת הקודש. ושם אפרים הפרני אלקים בארץ עניי (שם נב), שיוכל לגשת לעבודת הקודש אף בתוך עניות בדעת, ואחר כך על ידי התלהבות עבודת הקודש ישכח את עמל הטבע. לכך וישם וגו' אפרים לפני מנשה, שישאר דרך קבוע לעבודת הקודש הנ"ל. ובזה פירש פלוגתא דבית שמאי ובית הלל בנרות חנוכה (שבת כא, ג), בית שמאי אומרים פוחת והולך, שכן יהיה דרך העבודה, מקודם יפחות בענינים אשר הכרח למעטם עד שיהיו כאין, ובית הלל סברי מוסיף והולך, התלהבות בעבודת הקודש בכל עת, וממילא יכלו המבלבלים.

וראה חנוכה תרנ"ד ד"ה בשם אמו"ז ז"ל: בשם אמו"ז ז"ל שביאר מחלוקת בית שמאי ובית הלל, אי מוסיף והולך או פוחת, ואמר דיש בנר ענין המאיר והשוורף (עי' זוה"ק בראשית נא, א), והוא לשרוף הפסולת, ולהבעיר הפנימיות אשר התשוקה אליו יתברך, ובית שמאי סבירא להו כי מקודם צריכין להיות סור מרע, וזה פוחת והולך, ובית הלל סבירא להו העיקר להיות מוסיף והולך, ובזה ההתלהבות המאיר בו מטהר גופו ומבער ממילא הפסולת. ואמר, שזה גם כן מה שכתוב (מח, יז-יח) שיוסף הקדים למנשה, ויעקב הקדים לאפרים, כי שם מנשה על כי נשני אלקים כו' עמלי [ואת כל בית אבי], כמו שכחי עמך ובית אביך (תהלים מח, יא), וחשב זה לעיקר, ויעקב אבינו ע"ה ראה כי אין הכל מוכנים לזה, והקדים אפרים, כדעת בית הלל, עכ"ד ז"ל. וראה לקוטי הרי"מ חנוכה עמ' קכב ד"ה נר, מרשימות רבינו: הנס של חנוכה היה בנרות, ושם אור מורה על ב' ענינים, ששוורף ומכלה, ומאיר, וזה הפלוגתא אי מוסיף והולך אי פוחת והולך, דהיינו אם עיקר ההדלקה לשרוף צד הטומאה, ולכן פוחת והולך,

פרשת ויחי \ מאמרי שפת אמת

הַקְבִּצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבוֹתְכֶם (מט, ב).

בפסוק (מט, ב) הַקְבִּצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל כו'. ב' הַשְּׁמִיעוֹת, כְּמוֹ שְׁאִיתָא (ברכות מ, א) אִם שְׁמוֹעַ בִּישָׁן תִּשְׁמְעוּ בְּחֶדֶשׁ. וְכָתִיב (תהלים מה, יא) שְׁמַעֲבֵת בַּת כּו', אַחַר כֵּן וְהָטִי אֲזַנְךָ, הִיא שְׁמִיעָה פְּנִימִיּוֹת, מִלִּין דְּאִתְאַמְרִין בְּלַחֲשָׁה, שְׁצָרִיכִין לְהִטּוֹת אוֹזְן לְשָׁמְעֵם.

פִּי בְּאֵמֶת גַּם קוֹדֵם קִבְּלַת הַתּוֹרָה, הַצְדִּיקִים שְׁמְעוּ דְבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים בְּעוֹלָם מְצֻד הַבְּרִיאָה וְעֵשְׂרָה מְאֻמְרוֹת, דְּכָל מָה שֶׁבְּרָא הַקָּב"ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָא אֶלָּא לְכַבּוֹדוֹ (אבות פ"ו מ"א), וְהַחֲכָם עֵינָיו בְּרֵאשׁוּלֵיט אֵינְךָ לְהַפִּיר אֶת הַבּוֹרָא מִתּוֹךְ הַבְּרִיאָה, וְזוֹ הַשְּׁמִיעָה הִרְאשׁוּנָה. וְכֹאשֶׁר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ כְּלִים לְזָה וְשָׁמְעוּ זֹאת, זָכוּ אַחַר כֵּן לְקִבְּלַת הַתּוֹרָה, שְׁמִיעָה הַפְּנִימִיּוֹת.²

כו' והטי אזנך כו' (תהלים מה, יא)... הם ב' שמיעות, חיצון ופנימי. דאיתא במדרש (דב"ר ז, ב) על פסוק (משלי ח, לד) אשרי אדם שומע לי לשקוד על 'דלתות', דלת לפנים מדלת. דבאמת מי שהוא משכיל, יכול להבין מעצמו השגחת הבורא יתברך, בשים לב לכל הדברים המתהווים בעולם, ואין הקב"ה עושה חסד עם כל בריה, וזאת היתה כל עבודת האדם קודם קבלת התורה, והוא בחינת דרך ארץ שקדמה לתורה (תנ"א רבה פ"ק א), ובזה היה אברהם אבינו ע"ה מהלך בעצמו, כדאיתא בזה"ק (לך עו, א; עה, א; פט, א) שהיה חכם גדול והבין חכמת מעשה בראשית. אבל יש השערה פנימיות, והוא דרך התורה מן השמים, והוא למעלה מן השגת האדם בדרך הטבעי. לכן כתיב מקודם שמעי 'בת' והוא במדה כל אחד כפי שכלו [ראה בפרשתנו תרנ"ג א: שמעי בת כו' והטי אזנך, והם ב' מיני שמיעות, הראשון הוא במדת כל אחד לפי מה שהוא, וזה שמעי בת, 'בת' היא מדה (ראה מ"א ז, כו)], אבל והטי אזנך הוא לבטל כל הדעת וההשגה, להיות נמשך אחר דעת התורה כו'. וראה שפתי צדיק בראשית אות א: זקני הקדוש זצ"ל סיפר אשר כל עובד השי"ת מהמתהלכים לפניו באמת, יש לכל אחד פסוק אשר מזה התעורר לעלות, שאל היהודי הקדוש זצ"ל את הרבי ר' בונים זצ"ל איזה פסוק יסודו, ענה מן שאו מרום עיניכם [וראו מי ברא אלה] (ישעיה מ, כו), השיב לו אשר מפסוק זה יכולין כל האומות ליקח, ויהודי צריך להיות עיקר התקרבותו מאנכי [ה' אלהיך] וגו' (שמות כ, ב), והי"ד דברות מיוחדין לישראל. [וראה נשא תרס"א].

בנפשו כמה הוא סור מרע כך יכניס עצמו בעשה טוב ולא יותר, כדי שלא יהי' ח"ו זורע אל הקוצים (ידימה ד, ד וברש"י; וראה פסחים קז, ב). וכאשר באתי לעמוד לשרת בקודש לפני ולפנים אדמו"ר הצדיק הקדוש מוה' שניאור זלמן [בעל התניא] נבג"מ זצוקלה"ה ונימייתי לו הדברים הללו, אמר לי בזה הלשון, זהו דעת בית שמאי... בחינת דין וצנימצום, אבל הלל מדה אחרת היתה לו, כי נר אחד דוחה חושך הרבה. וזה ביאר מאמר רז"ל (כתובות טז, ב) כיצד מרקדין לפני הכלה, ב"ש אומרים כלה כמות שהיא, וב"ה אומרים כלה נאה וחסידה אפילו חגרית ואפילו סומא, אשר מחלקותם בדרך העבודה בכלות הנפש, כידוע מדברי קדשו מרן הבעש"ט זצוקלה"ה אשר כלה הוא מלשון כלתה נפשי אל ה' (תהלים פד, ג), וב"ש אומרים כמות שהיא, שאין ראוי לאדם להיות בחינת עשה טוב רק כפי שמרגיש בנפשו בחינת סור מרע, וב"ה אומרים כלה נאה אפילו חוגרית וסומא, ר"ל שיותר טוב תיכף להקדיש את עצמו בבחינת ועשה טוב בכלות הנפש, אפילו פגם את נפשו בכמה עבירות, כי התורה נקראת אור והמצוה נר, כמו שכתוב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, וכמו שהבית מלא חושך וכשמכניסין נר אחד נדחה החושך ממילא, כן הדבר בנפש האדם, אם יעשה מצות ומעש"ט ויעסוק בתורה אזי יתבטל היצה"ר והסטרא אחרא ממילא יהיה נדחה מהמאור שבה ותחזור אותו למוטב (ראה פתיחתא איכ"ר ב).
לט. קהלת ב, יד.
מ. ראה לך תרנ"ד א: במדרש (ב"ד לט, א) שמעי בת

על ידי התנשאות, ויש על ידי התחזקות, ויוסף נתעלה במדרגה גבוהה^מ, ויהודה ניתן לו החיזוק כמו שהוא^מ, והוא גברא דמריה סייעיה^מ.

ולכן כל השם בו עם אות ד', לומר אשכנז את דכא (ישעיה נז, טו)^מ, לפי דלית ליה מגרמיה פלום^מ, והיה בו בחינת הביטול לגמרי אל הקב"ה, ועבד מלך מלך (שבועות מז, ב).

והנה הקב"ה משפיל גאים ומגביה שפלים^מ, ואין הפירוש על מי שהוא בעל גיאה בשקר, אך המידה היא כך, פי לפי התרוממות הגאים כך יש בהם בחינת השפלה, והכל עדות על הבורא יתברך שמו פי לו המלוכה^מ.

ולכן אפילו בשורים שלמעלה כך היא המדה, והרי העליונים הם קדושים, וכל הנהגת העולם השפל נעשה על ידיהם, ובני ישראל התחתונים הם שפלים, וכל העולמות מתנהגין על פי מעשה התחתונים^מ.

תמיד בהכנעתו אל האדון יתברך שמו, וזה שאמר מה נאמר לאדוני [מה נדבר ומה נצטק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדוני וגו'] (שם טז), ובכח הכנעה זו תיקן הכל.

ומדה זו היא בחינת יהודה ודוד, כמו שהגיד מו"ז ז"ל יהודה, השם כלול בו, ואות דל"ת, שהוא מלא הכנעה בהיותו יודע שהשם בו. וכן אותיות דוד, הד' שפלות, וזכה אחר כך להמשכת הקדושה שעל זה רומז אות ו', ומכל מקום נשאר אחר כך ד' כמקודם. וכבר בארנו במקום אחר ענין אמרם ז"ל (יזמא כב, ב) כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמאריה סייעיה, שאול באחת ולא עלתה לו, דוד בשתים ועלתה לו. וצריכין להבין, למה לא סייע העוזר והסומך גם לשאול אך כי הם ב' ענינים, בחינת שאול הוא כענין יוסף... ובחינת דוד סייעתא דשמיא.

ולכן עיקר המלכות ליהודה ודוד, שכן צריך [להיות], כי ממלכותו יתברך חלק ליראיו (ראה ברכות נה, א), לאותן דלית להו מגרמייהו, לידע ולהודיע כי לה' המלוכה...

וזה שאיתא בשם האר"י ז"ל (לקוטי תורה ויגש) בי אדני, שהשם בו, ובאמת השם אדנות לא נזכר ביהודה, [ראה שם תרל"א א: וז"ש בי אדוני, וכתב האר"י ז"ל ה' באותיות יהודה, ובאמת כתיב שם אד', וביהודה השם ידו"ד], רק זה עצמו הרמז, שיש בו הד' לבד שם הוי"ה, לומר שהגם שהשם בו, הוא לית ליה מגרמיה כלום, ומקבל אדנותו יתברך עליו לגמרי.

נה. ראה וירא תרל"ב ב: וכל העולמות תלוין

מו. בחינת לגדל, על ידי התנשאות.

מז. בחינת לחזק, על ידי החחזקות.

מח. [ראה ויגש תרמ"ה א: בענין מחלוקת השבטים עם יוסף... ומצינו שהתורה נקראת אש, דכתיב (יהייה כג, כט) כה דברי כאש. ומצינו שנקראת מים, דכתיב (ישעיה נה, א) כל צמא לכו למים. ויוסף הצדיק היה בחינת אש, כדכתיב (עובדי א, יח) בית יוסף הבה, והוא בחינת התלהבות, כענין ויגבה לבו בדרכי ה' (דה"ב יז, ו). ויהודה הוא בחינת מים, שהוא הכנעה ותפלה לשפון לב כמים, כדאיתא בגמרא (תענית ז, א) מה המים יורדין למקום נמוך].

מט. ראה יזמא כב, ב. וראה הערה נד.

נ. ראה לקמן הערות סג, סד.

נא. "מרום וקדוש אשכנז ואת דכא ושפל רוח" וגו'.

וברש"י: מרום וקדוש אני שוכן, ומשם אני עם דכא ושפל רוח, שאני מרכיב שכינתי עליו. וראה סוטה ה, א.

נב. ראה זוה"ק ח"א השמטות רנז, א: מלכות דלעילא דלית לה נהורא מדילה, אלא מה דאתייהיב לה על ידא דצדיק, ובגין כך דוד לתתא עני ואביון אחיד בה, ואצטרין לאוספא ליה יומין כו'. וראה זוה"ק פנחס רלט, ב: דהא לית ליה מדיליה אלא מה דיהבין ליה, ומסכני ביה אתאחדו, דא הוא רזא דכתיב (דה"א כב, יד) והנה בעניי הכינותי לבית ה'.

נג. ברכות ק"ש שחריית, 'עזרת אבותינו'.

נד. ראה ויגש תרמ"ח א: ויגש אליו יהודה כו' בי אדוני כו' (מד, יח)... ומדת יהודה מלכות בית דוד דלית ליה מגרמיה כלום, וכל כחו הוא מה שהוא כלי לקבל, ומוכן

וְזֶה שִׁכְתוּב (שמות טו, א) פִּי גָאָה גָאָה, לְאִפּוּקֵי שְׁאִין שׁוּם גִּיאוֹת שְׁלֵא יְהִיָּה בּוּ שְׁפִלוֹת, כִּי לְפִי הִתְרוֹמְמוֹת הַשָּׁרִים כִּן הִיא שְׁפִלְתָּם, בְּלִתִּי הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ כִּי גָאָה גָאָה.

וְכֵן מֵה שֶׁדְּרָשׁוּ חַז"ל (במ"ד יג, ג) גָּאֹת אָדָם תִּשְׁפִּילְנוּ (משלי כט, כג), עַל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְיוֹסֵף הַצְּדִיק, עֵינֵי שָׁם^י, זֶה הַפּוֹנֵה, שְׁלִפִּי הִגִּיאוֹת וְהִתְרוֹמְמוֹת שְׁנִיתָן לָהֶם, לְכֵן נִשְׁפְּלוּ, כִּי כֵן הִיא הַמַּדָּה.

וַיְהוּדָה הוּא שְׁפֵל וְגְבוּהָ, וְיוֹסֵף הוּא בְּחִינַת זְקִיפָה, כְּמוֹ שִׁכְתוּב (לז, ז) קָמָה אֱלוֹמֵתִי וְגַם נִצְבָּה, וַיְהוּדָה הַכְּרִיעָה, כְּמוֹ שִׁכְתוּב פְּרַע שָׁבָב, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא פְּאָרִי וּבְקָבִיא.

זֶה גְבוּרַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ וְיָדוּ הַחֲזָקָה, שֶׁשְׁלַח נְשֵׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, וַיֵּשׁ לָהֶם כְּמָה מִיְּנֵי שְׁפִלוֹת וּמַחְלוּקוֹת וּמִסְטִינִים מְלָכֵר וּמְלַגָּאוּ, וְהַקְּב"ה מַחְזִיק אוֹתָם^י. מְשַׁל לְגְבוּר שֶׁהַעֲמִיד אֶת הַקּוֹרָה וּמּוֹרָה בָּהּ חֲצִים, הַחֲצִים כְּלִים וְהַקּוֹרָה עוֹמְדָת, כְּמוֹ שִׁכְתוּב בְּמִדְרָשׁ נִצְבִים^י.

ברכייה הכהן בר רבי בשם רבי לוי, אמר הקב"ה, יהודה אתה השפלת עצמך מפני אחיך הקטן הימך, חייך כשיוקם המשכן ויבאו השבטים להקריב, אין אחד מהם מקריב ראשון לפניך, אלא חולקים לך כבוד ואתה הוא שתקריב ראשון, הדא הוא דכתיב (במדבר ז, יב) ויהי המקריב ביום הראשון וגו' למטה יהודה.

נז. בחינת לחזק הנ"ל.

נח. ראה תנחומא נצבים א: אתם נצבים היום (דברים כט, ט), זה שאמר הכתוב (משלי יב, ז) הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד, כל זמן שהקב"ה מסתכל במעשיהם של רשעים ומהפך בהם אין להם תקומה... ועל כולם אמר דוד שם נפלו פועלי און (תהלים לו, יא), אבל ישראל נופלין ועומדין, וכן הוא אומר (מִיכָה ז, ח) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלת קמתי וגו'. כי אני ה' לא שניתי וגו' [ואתם בני יעקב לא כליתם] (מלאכי ג, ו), אמר רבי חנינא בר פפא, אמר הקב"ה, מעולם לא הכיתי אומה ושניתי לה, אבל אתם בני יעקב לא כליתם, שנאמר (דברים ל, כג) חצי אכלה בם, חצי כלין והן אינן כלים. וכך אמרה כנסת ישראל דרך קשתו ויציבני [כמטרא לחץ] [איכה ג, יב]. משל למה הדבר דומה, לגבור שהעמיד את הקורה והיה זורק בו את התצים, חציו כלין והקורה במקומה עומדת. אף ישראל כל זמן שהיסורים באין עליהן, היסורין כלין והם במקומן עומדין

בהתעוררות מעשים טובים מהתחנותים, שעל ידי זה מתגלה השגחתו יתברך... שהשי"ת עשה כן להיות נתלה דברים עליונים במעשה המצוה, שעל ידי המעשה גשמי נפתח המשכה במה שלמעלה, ומשם יותר עד אליו יתברך ממש כו'. וראה שם בהערות. וראה עוד וישלח תרל"ג א, ושם הערות כט, קסו.

נז. ז"ל המדרש: גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמך כבוד (משלי כט, כג), אמר רבי תנחומא בר אבא, גאות אדם תשפילנו, זה אדם הראשון, כיצד, בשעה שעבר אדם על צויו של הקב"ה ואכל מן האילן, ביקש הקב"ה שיעשה תשובה ופתח לו פתח, ולא בקש אדם... הוי גאות אדם תשפילנו, לפי שנתגאה על הקב"ה מעשות תשובה, השפיל אותו וגרשו מגן עדן. ושפל רוח יתמך כבוד, זה אברהם, שהשפיל רוחו ואמר ואנכי עפר ואפר (יח, כז), לכך קרא אותו הקב"ה האדם הגדול בענקים (יהושע יד, טו), שם זה גדול מן אדם הראשון...

דבר אחר, גאות אדם תשפילנו זה יוסף, שהנהיג שררה, שהיו אומרים לו אחיו לפניו עבדך אבינו (מד, לא), והיה שותק, לפיכך נקרא עצמות בחייו, שנאמר (נ, כה) והעליתם את עצמותי מזה. ושפל רוח יתמך כבוד, זה יהודה, שהשפיל עצמו לפני יוסף בשביל בנימין, ידבר נא עבדך דבר (מד, יח), כי עבדך ערב את הנער (שם לב), ועתה ישב נא עבדך וגו' (שם לג). אמר רבי

וְזֶה כַח מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, דְּכַתִּיב (תהלים קמה, יג) מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל 'עוֹלָמִים',
בְּתוֹךְ כָּל 'הַעֲלָמוֹת' וְהַסְתְּרוֹתָיִךְ, אֵף עַל פִּי כֵן לֹא הַמְּלוֹכָה. וְזֶה נִיפְתָן לִיהוּדָה וְיָדוּד:
(תרנ"א א)

גִּזְרֵי אֲרִיָּה יְהוּדָה מִטְרָף בְּנֵי עֲלִיָּתָ כָּרַע רַבִּין בְּאֲרִיָּה וּבְלִבָּיא מִי יִקְיָמוּנוּ (מט, ט).

בפסוק כָּרַע רַבִּין בְּאֲרִי. אָמַר מו"ז ז"ל כִּי כוֹחוֹ שֶׁל יְהוּדָה, אֲפִילוֹ בְּשַׁעַת שְׁפָלוֹת
שֶׁהוּא שׁוֹכֵב, הוּא בְּאֲרִי וְלִבָּיא, שֶׁכֵּן הָיָה בְּמַעֲשֵׂה תְּמָר שֶׁהוּדָה לֹא בּוֹשֵׁם,
וּמִזֶּה נִבְּנָה הַמְּשִׁיחַ.^כ

ואינו כלין, לכך נאמר הפוך רשעים ואינם [נבית צדיקים יעמוד].
נט. ראה ספר הזנות שלח: ש'עולם' נקרא על שם 'העלם' אלקותו ית"ש כו'. וראה ליקוטי תורה להרב ראש השנה נג, ב: הנה מלכותך מלכות כל עולמים כתיב (תהלים קמה, יג), פירוש, עולמים לשון העלם, שקודם התהוות העולמות היה הוא ושמו בלבד, וכדי שיתהוו העולמות מאין ליש, צמצם והעלים אור שפע אין סוף ב"ה, שלא יהיה רק גילוי מלכותו יתברך כו'.
ס. ראה סוטה ז, ב. וראה רש"י כאן: מטרף בני עליה, סלקת את עצמך... וכן בהריגת תמר, שהודה צדקה ממני (לח, כו). וראה ליקוטי ויחי רמז קס בשם ילמדנו: מטרף בני עליה, מטרפה של תמר נתעליתה, שכבר היתה טרופה היא ושני בניה, אלא שהודית והצלת אותה. וראה מדרש לקח טוב מט, ח: יהודה הציל... את תמר ושני בניה פרץ (שממנו יצא משיח) זרח מן האש, שהיתה מעוברת תאומים והיא בת ג' חדשים, וכבר נגמרה צורות הוולדות במעיה, ואומר הוציאוה ותשרף (לח, כד), לולא שהודה יהודה היתה נשרפת היא ושני בניה. וראה עוד שיטה חדשה לברכת יעקב (נדפס במדרש רבה המבואר עמ' שפג).

סב. ראה הערה ס. וראה צרור המור מט, ח בשם המדרש: לפי שהודה [יהודה] זכה למלכות ויצא ממנו משיח שיושיע לישראל... וזה שאמר לו אביו יהודה אתה יודוך אחיך (מט, ח), אמר לו אתה הודית במעשה תמר, לכך יודוך אחיך להיות מלך עליהם, שעל ידך עתידין להושע.

[וראה שיח שרפי קודש ח"א מט, א אות תקלא: שמעתי בשמו הקדוש [הח' הרי"מ זצ"ל] על הפסוק (מט, ט) כרע רבין כאריה, לענין התחזקות, אף שכרע רבין, אף לאחר מעשה תמר, עדיין היה עומד בתוקפו כארי, שלא רצה לעבור על דקדוק קל ח"ו, אף על פי שהיה יכול לינק הערבון מידה, והוא מדרגה גבוה מאוד לענין התחזקות שצריך אדם לחזק את עצמו.

וראה קול שמחה וישב ד"ה בענין הערבון: יש להבין מאמר חז"ל (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, ששכר מצוה קלה ושכר עבירה עבירה, ועבירה גוררת עבירה

סא. ראה ליקוטי הרי"מ ויגש ד"ה ויגש הג': ונאמר (מט, ט) כרע רבין כארי, שאפילו בזמן שהוא שוכב בעומק ובחשכות, גם כן גבור כארי, כמו שבאמת במעשה דתמר, שהיה המשפט לפני יצחק אבינו ע"ה (שמור"ל ט), ושם ועבר (עי' מכות כג, ב וברש"י ד"ה בבית דינו), ויהודה היה מוחזק לצדיק... ולא היה בו שום שמץ דבר חטא ודופי, כי מה' היתה זאת, וכמו שאיתא (ב"ר פה, ח) שבא

וְלָכֵן הָרַמְזוּ כָּל הַשֵּׁם בִּיהוּדָה^ט וְאוֹת ד'ס^י, לְהַרְאוֹת פִּי אֶפִּילוֹ כְּשֶׁהוּא דָל, ה' עֲמוּסָה, עכ"ד.

וַיִּתְּבֵן לוֹמַר, שֶׁהוּא בְּכַח הַהֲכַנְעָה, כְּמוֹ שֶׁפָּתְבְּנוּ בְּשֵׁמוֹ ז"ל, שֶׁעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא יְהוּדָה, שֶׁמִּמַּעַט עֲצֻמוֹ^ט. וְרַמְזוּ גַם כֵּן, שֶׁהִגַּם שֶׁכָּל הַשֵּׁם בּוֹ, הוּא שֶׁפֵּל וְדָל בְּעֵינָיו, עֵינָיו שֵׁם^ט. וְלָכֵן כִּיּוֹן שִׁיּוֹדַע שֶׁאֶפִּילוֹ אַחַר כָּל הַמַּעֲלוֹת וְהַתְרוֹמְמוֹת, שֶׁהִכַּל מֵהַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ, וְהוּא שֶׁפֵּל בְּעֵינָיו, לָכֵן שֶׁכָּרוּ, שֶׁהִגַּם שֶׁהוּא נוֹפֵל, ה' עֲמוּסָה.

יהודים, על שם יהודה (ב"ד צח, ו), הפעם אודה (כט, לה), ופירש רש"י (שם) שנטלתי יותר על חלקי, ואנחנו בני ישראל כל שהשם יתברך נותן, אנו יודעים שהוא יותר ממה שראויים, וזה המעט מכל העמים (דברים ז, ז), כ"כ במדרש כשנותן להם גדולה ממעטיים עצמם יותר, שיודעין שהוא בחסד השם יתברך, ונקראים יהודים. וראה חנוכה תרל"ב ליל ד: א"ז מו"ר ז"ל פירש... שיוכל כל איש ישראל לראות כי הכל מהשי"ת, שזה עיקר עבודת איש ישראל, שנקרא יהודי על זה, כמו שכתוב כי אתם המעט, ממעטין עצמכם כו'. וראה חולין פט, א: לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם [ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים] (דברים ז, ז), אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני ואנכי עפר ואפר (יה, כז), למשה ואהרן, אמרו ונחנו מה (שמות טז, ז), לדוד, אמר ואנכי תולעת ולא איש (תהלים כב, ז), אבל אומות העולם אינו כן, נתתי גדולה לנמרוד, אמר הבה נבנה לנו עיר (יא, ד)... לפרעה... לנבוכדנצר... לחירם מלך צור כו'. וברש"י שם: לא מרובכם, לפי שאין אתם מרובין עצמכם, אלא ממעטין, לפיכך חשק בכם, כי אתם המעט, ממעטין עצמכם בענוה.

וראה תנחומא עקב ג: לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו', לא ממה שאתם מרובין מכל האומות, ולא ממה שאתם עושין מצוה יותר מהם, שהאומות עושין מצוה שלא נצטוו יותר מהם, והם מגדילים שמי יותר מהם... כי אתם המעט, אלא בזכות שאתם ממעטין את עצמכם לפני, לפיכך אני אוהב אתכם כו'.

טז. ראה יגש תרמ"ח א: וכמו שהגיד מו"ז ז"ל יהודה, השם כלול בו ואות דל"ת, שהוא מלא הכנעה בהיותו יודע שהשם בו... שיש בו הד' לבד שם הוי"ה, לומר שהגם שהשם בו, הוא לית ליה מגרמיה כלום, ומקבל אדנותו יתברך עליו לגמרי.

טח. ראה ברכת אליהו שמביא דברי רבינו כאן, ומרחיב

ומצוה גוררת מצוה (שם פ"ד מ"ב). כי נודע שמעשה יהודה עם תמר סיבה הכוללת לישועת השם וישראל לעולמי עולמים, היא סיבת הגואל הצדק, וסיבה זו יצאה מאתו יתברך שמו, כמאמר חז"ל (ב"ר פה, ח) שהמלאך הממונה על התאוה הכריחו על כך ונסתלק ממנו הבחירה. אולם בתתו לה הערבון על חוב מועט כזה, מי הכריחו לכך לשבוק בידה, ובפרט במקום בזיון, שהיה לו לחוס על בזיונו אולי יודע המעשה על ידי הערבון, והיה יכולת בידו לקחת ערבון מידה אחר המעשה בזרוע, אחר אשר נתקרה דעתו וכלה יצרו, ובזה לא יאשם, כי ברצונו היה באמת להשלים הבטחתו, אולם לא רצה לשנות דיבורו, וניחא ליה למייקם בהימנותא, וזו מצוה. ובאם לא קיימה, שא עיניך וראה מה היה יכול להיות בסופו, לאבד ג' נפשות חיים [עם השתלשלות רות ודוד] עד משיח, ובקיימה, קיים ג' נפשות וכמה דורות עד משיח בן דוד שיבא במהרה בימינו.

וראה שפתי צדיק וישב אות א: שמעתי מפ"ק זקני מו"ר ז"ל, בשם רבו הרבי ר' בונם מפרשיסחא ז"ע, שעל ב' דברים היה מביט כל ימיו... ב', מיהודה, שידע בנפשו שהוא איש נאמן וישלח לה הגדי שהבטיחה, והיה יכול ליקח ממנה אחר כך המשכון בכה, אך שהיה שלא ביושר, מפני שרצתה דוקא משכון, ואם היה סר מעט מיושר היתה נאבדת בשריפה, ועל ידי שלא סר מהיושר החזיק הג' נפשות ונברא אור משיח].

טג. ראה סוטה לו, ב: יהודה... נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא. וברש"י: נקרא כולו, שם בן ארבעה אותיות כלול בשמו של יהודה. וראה עוד שם י, ב ובמהרש"א ד"ה נקרא כולו. וע"ע זוה"ק לך פט, ב; זוהר חדש לך כה, ב

טד. ראה שבת קד, א: גימ"ל דל"ת, גמול דלים. וראה זוה"ק הקדמה ג, א: דל"ת איהי מסכנא. וראה זוה"ק משפטים קד, א.

טה. שם הוי" עמו. וראה שמואל א יח, יד.

טו. ראה ספר הזכות שבת חנוכה: שעל שם זה נקראים

וְזֶה ב' הַבְּחִינֹת שֶׁקָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר צח, ז) פָּרַע שָׁכַב (במדבר כד, ט), פָּרַע רַבִּין, עֵינַי שָׁם^ט. פִּירוּשׁ, שֶׁבָּעַת תִּקְפוּ"ה הוּא כּוֹרַע וּמְכַנִּיעַ עֲצָמוֹ, וּבָעַת שֶׁפְּלוֹתוֹ^י הוּא גַם כֵּן רוֹבֵץ פְּאָרִי. וְהוּא בְּאֵמַת מִדַּת הַהִשְׁתַּוּת^י, שֶׁהוּא בְּחִינָה גְדוֹלָה מְאֹד לְהִיטּוֹת שְׁוֶה בְּשַׁעַת הִירִידָה כְּבִשְׁעַת הָעֲלִיָּה.

וְכִפֹּ"ה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים יְהוּדִים עַל שְׁמוֹ (ב"ר צח, ח)^י, שֶׁזֶה כּוֹחֵן שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְמַעֲטִין עֲצָמָן^י, וְהַשֵּׁם עִמָּהֶם אֶפִּילוֹ בְּעַת צָרָה וְשִׁפְלוּת.

וְהוּא בְּחִינַת אֲמוּנָה^י, כְּמוֹ שֶׁקָּתוּב (חבקוק ב, ד) וְצַדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ, דָּרָשׁוּ חז"ל (קה"ר ג, ט) אֶפִּילוֹ צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, פִּירוּשׁ, שֶׁכִּפִּי הָאֲמוּנָה מְשַׁרְהָ שְׁכִינָתוֹ^י: (תרנ"א א)

משכיבה, דשכיבה משמע מנוח והשקט בהחלט, מה שאין כן רביצה, ולכן כרע רבין ירמוז לזמן שהיה מפרץ עד דוד, שאף שמשפחת יהודה היה לה יתר שאת על שאר השבטים, כאומרו (שופטים א, א א ב) יהודה יעלה בתחלה, מכל מקום לא היתה גדולתו ברורה כמו שהיה מדוד ואילך, שהיתה מלכות מפורסמת. ומה שאמר כרץ רבין בעולם הזה... דשכיבא עדיפא, ולהכי מוקי רביצה בעולם הזה ושכיבה לעתיד לימות המשיח שתהיה עיקר ממשלתו.

וראה מתנות כהונה: וכרע לשון שפלות, כמה דאת אמר (תפלת ז'על כן נקוה) יכרעו ויפולו, וכן רבין, כמה דאת אמר (שמות כג, ה) רובץ תחת משאו. כרע שכב הנאמר בנבואת בלעם, משמע לו שכיבת מנוחה וכבוד, וכמה דאת אמרת (הושע ב, ב) והשכבתים לבטח. מפרץ כו', שלא בא יהודה לכלל מלוכה עד דוד. שאין לו שונאים, שבשעה שאין לו שונאים ישכב במנוחה ומרגוע.

ע. בחינת שכב.

עא. בחינת רבין.

עב. ראה כתר שם טוב אות רכ.

עג. ראה לעיל הערה מד.

עד. ראה הערה סו.

עה. ראה תחלת מאמר הקודם, ושם הערה מה.

עו. ראה בשלח שנה זו ב: דאיתא במדרש (קה"ר ג, ט) וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד), אפילו צדיקו של עולם, באמונתו יחיה. פירוש, שכך סידר הקב"ה, אשר הנהגה שלו יתגלה לכל אחד, כפי האמונה, כך מקבל חיות מחי החיים.

הדברים: כאשר אדם מתעלה בעבודתו והשגתו, מטבע הדברים שהוא מרגיש הרגשת עצמיותו שהוא בן עליה ושליט ביצרו, וכך הוא מטפח הרגשה טובה וסיפוק נפשי. והנה אדם כזה אם יעבור מצב של ירידה ממדרגתו, או יהא לו כשלון כל שהוא, הדבר יגרום לו לאכזבה קשה כי נופצו כל הבנינים שבנה, וכתוצאה מכך תהיה נפילתו קשה ולא יראה אז ממנו שמץ מדה טובה. דרש החידושי הרי"מ, אצל יהודה כאשר היה ברום מדרגתו, העליה הזו הביאתו לידי הכנעה ורגש בושה על החסדים שהשי"ת מתחסד עמו בהעניקו לו כל אלו ההשגות, כי הוא מרגיש שבעצם הוא אינו כה טוב וכה שליט על יצרו, אלא הכל מחסד עליון ששומרו ונותן לו כל זאת, ולכן כאשר אירע לו מכשול וירד ממדרגתו לא היתה לו בזה שום אכזבה, כי גם קודם לכן היה לו ברור שאין זה משום שהוא הטוב והוא הצדיק והוא בעל המדרגה, וכתוצאה מכך אין נפילתו התדרדרות גמורה, וגם בעת כזאת הריהו מתחזק ויש בכוחו להודות ולא ליבוש, ומזה נבנה מלך המשיח.

סט. ז"ל המדרש: כרע רבין [כאריה] (מט, ט), מפרץ עד דוד, כרע שכב [כארי] (במדבר כד, ט), מדוד עד צדקיהו... כרע רבין בעולם הזה, כרע שכב לעתיד לבא, כרע רבין בשעה שיש לו שונאים, כרע שכב בשעה שאין לו שונאים (כן הגירסא במתנות כהונה).

וראה יפה תואר: משום דקשיא ליה מה שאמר הכא כרע רבין, ומה שאמר התם בפרשת בלעם כרע שכב, והתם נמי ביהודה מיירי, כדכתיב (שם ז) ותנשא מלכותו. להכי קאמר כרע רבין מפרץ כו', ורביצה פחות

אֹסְרֵי לִגְפוֹן עִירָה וְלִשׁוֹרְקָה בְּנֵי אֲתָנוּ כַּבֵּם בֵּינוֹן לְבִשׁוּ וְגו' (מט, יא).

בפסוק אוסרי לגפון עירה ולשורקה בני אתנו כבם בינון לבשו וגו'. דאמרו חז"ל^ע כַּנְסַת יִשְׂרָאֵל נִקְרְאת גִּפּוֹן, שְׂאִינָהּ מִקְבֵּלַת הַרְפָּכָה מִמִּין אַחַר כּו'. פִּירוּשׁ, נִקְוֶה טְמוּנָה שֵׁשׁ בְּכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֵינוֹ מִתְחַלֵּף כָּלֵל, וְהִיא נִקְרְאת גִּפּוֹן, וְזֶה נִתַּן הַקְּבָ"ה לְהִיּוֹת בְּטַבֵּעַ נֶפֶשׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי.

וְכֵן מֵדוֹת טוֹבוֹת שְׂבִי־יִשְׂרָאֵל נִקְרְאת שׁוֹרְקָה, כְּמוֹ שְׂכָתוֹב (ירמיה ב, כא) וְאֲנֹכִי נִטְעַתִּיךָ שׁוֹרְקָה^ע.

אף עבודת האדם לקשר כל התעוררות שבו לזאת הנקודה, וזה שכתוב אוסרי לגפון 'עירה', פירוש, 'התעוררות' כל נפש האדם, לשעבד הגויף להנשמה.

וְכֵן הַמִּדּוֹת, צָרִיךְ הָאָדָם לְקַיֵּם אוֹתָם עַל פִּי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שְׂכָתְבֵנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר^פ שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִּיקוּן הַמִּדּוֹת כְּדִי לִיִּשֵׁר עֲצָמוֹ בְּאֲשֶׁר הוּא מִבִּין שֶׁהֵם עֲדוּת לְחֻכְמַת הָאָדָם, רַק כְּדִי לְהִיּוֹת כָּלִי מוֹכֵן לְעִבּוֹדָתוֹ תְּבַרְךָ, כִּי הַתּוֹרָה שׁוֹכֶנֶת בְּגוּף מְתוּקָן^פ.

ואם הפנונה פן, מתקיים לעד, כי התורה נקראת עוז^ב, שכל דבר שנעשה בצירוף התורה ולשמה מתקיימת. וזה שכתוב 'לשורקה בני אתנו', מלשון 'איתן', שהתורה נקראת עוז, כנ"ל.

אלו [ימי הספירה], שקודם קבלת התורה צריכין לתקן המדות ולהתטהר, כדי שנוכל לקבל קדושת התורה, לכן יסדו מס' אבות בימים אלו, והתחיל משה קיבל תורה (אבות פ"א מ"א), לומר, כי כל אלו המוסרים ותיקון המדות, מלבד שהם נאים לעושיהם, אבל עיקר הכוונה צריך להיות בתיקון המדות כדי להיות כלי אל התורה.

[וראה פרה תרמ"א ג: וצריך להיות כל הרצון להתטהר כדי להיות כלי מוכן לקבל דברי תורה, לבטל הטהרה אל התורה, ואז התורה מסייעת להטהרה].

פא. ראה רבינו יונה אבות פ"ג מ"ז: אם אין דרך ארץ אין תורה, רוצה לומר, שצריך תחלה לתקן את עצמו במדות, ובזה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות, לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המדות, כי זה אי אפשר.

פב. ראה שמו"ד כז, ד: התורה שנקראת עוז, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. וראה זבחים קטז, א.

עז. ראה רש"י: גפן הם ישראל... שורקה אלו ישראל, ואנכי נטעתך שורק (ירמיה ב, כא). וראה תנחומא ויחי י: אוסרי לגפון עירה, גפן אלו ישראל, שנאמר (תהלים פ, ט) גפן ממצרים תסיע... ולשורקה אלו ישראל, שנאמר ואנכי נטעתך שורק כו'.

עח. ראה זוה"ק ויחי רלט, ב: אוסרי לגפון (מט, יא), מאי גפן, דא כנסת ישראל, אמאי אתקריאת גפן, אלא מה גפן לא מקבלא עלה נטיעא אחרא, הכי נמי כנסת ישראל לא מקבלא עלה אלא לקוב"ה כו'. וראה עוד תקו"ז תקון ה ל, ב.

עט. ראה רש"י שם: נטעתך שורק, שורק הוא זמורות גפן טוב, כלומר, בני אבות כשרים וצדיקים. ובמצודת דוד: [ואנכי נטעתך שורק כולה זרע אמת], ואנכי נטעתך שורק, מתחילה נטעתך מענפי גפן משובת, וחזור ומפרש הכל מזרע אמת, הם אברהם יצחק ויעקב, ואם כן ראוי היית להיות כמוהם כו'.

פ. ראה שמיני תרנ"ג א: ולכן תיקון המדות בימים

פָּנָם בִּיּוֹן לְבוּשׁוֹ, הוּא תִיקוֹן מַעֲשִׂים הַגְּשָׁמִיִּים, אֲשֶׁר הֵם כְּמוֹ מְלָבוּשׁ וְקִישׁוּטֵינָן
לְהַגּוּף כְּשֶׁהֵם נַעֲשִׂין בְּטַהֲרָה: (תּוֹרָה ב)

בְּרַכַּת אָבִיךָ נִגְבְּרוּ עַל בְּרַכַּת הוֹרֵי עַד תְּאֵוֹת גְּבַעַת עוֹלָם הַהַיּוֹן לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְגו' (מט, כו).

אֲא"ז מו"ר ז"ל פִּירֵשׁ בְּרַכַּת יוֹסֵף הַצַּדִּיק, בְּרַכּוֹת אָבִיךָ נִגְבְּרוּ כו"כ, זֶה בְּחִינַת שְׁבַת, שְׁפָתָבוּ ז"ל (שבת קיח, א) הַמַּעֲנֵג אֶת הַשְּׁבַת נוֹתֵנִין לוֹ נַחְלָה בְּלִי מִצְרִים כו"כ.

וְהַפִּירוּשׁ, עַל יְדֵי שִׁיּוּדֵעַ פִּי חַיּוֹת הַכֹּל מֵהַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ, שֵׁשׁ נִקּוּדָה פְּנִימִיּוֹת בְּכָל דָּבָר מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ^פ, וְכַפִּי יִדְעַת זֹאת הַנִּקּוּדָה כִּן נִתְבָּרַךְ וְנִדְבַק הַכֹּל בְּשׁוֹרֵשׁ הַחַיִּים, וּמִמִּילָא לֹא שֵׁינָן מִיָּצֵר וְסוּף לָזֶה, פִּי הַנִּקּוּדָה חַיּוֹת מֵהַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ אֵין לָהּ סוּף, פִּי מֵאֵין סוּף הִיא.

אֲףּ פִּירוּשׁ הַמַּעֲנֵג אֶת הַשְּׁבַת, הוּא שְׁכָל תַּעֲנוּגָיו הֵם רַק לְזֹאת הַנִּקּוּדָה הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁנִּקְרָאת שְׁבַת בְּאַמֶּת, שֶׁהוּא מְנוּחַת הַכֹּל, וְלֹאֲשֶׁר יוֹדֵעַ שֶׁהוּא הַעֵינָר, נִתְבָּרַךְ בְּזֶה. וְנִקְרָא תְּאֵוֹת גְּבַעוֹת עוֹלָם, שְׁכָל הַנִּבְרָאִים מֵתְּאֵוִין לִידְבַק בְּזֹאת הַנִּקּוּדָה, פִּי הִיא מְחִיָּה כּוֹלֵם^פ.

וְאֲא"ז מו"ר ז"ל פִּירֵשׁ וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאַרְצָן מִצְרַיִם (מז, כח), שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת אֲמֶת, כְּמוֹ שְׁכַתוֹב (מִיכָה ז, כ) תִּתֵּן אֲמֶת לִיעֲקֹב, יְכוֹלִין לְהַתְקַיֵּם גַּם בְּאַרְצָן מִצְרַיִם. וְהוּא יִדְעָה

פג. ראה רש"י: ברכות אביך גברו [על ברכות הורין], הברכות שברכני הקב"ה, גברו והלכו על הברכות שברוך את הורין. עד תאות גבעות עולם, לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם, שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ד' קצות העולם, שנאמר (כח, יד) ופרצת ימה וקדמה [וצפונה ונגבה], מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק, לאברהם אמר לו שא נא ענין וראה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה (יג, יד טו), ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' (כו, ג), וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה נח, יד), ולא אמר נחלת אברהם.

פד. ז"ל הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו', לא כאברהם שכתוב בו (יג, יד) קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק שכתוב בו (כו, ג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שכתוב בו (כח, יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

פה. ראה ויגש תרל"א ד: וזהו פירוש שבת, שורש נקודת החיות שיש בכל דבר מהש"ת, וזה נקרא שבת. וזה ענין יוסף הצדיק שומר הברית, שהוא הפנימיות, כמו שכתבתי לעיל [ראה שם מאמר א ב]. וראה עוד כאן מאמר ב.

פו. ראה פרי עין חיים שער הזמירות פרק ה: ב'ואתה' מחיה את כולם (נחמיה ט, ו), יכוין כי 'ואתה' שהיא מלכות, הוא מחיה את העולמות. וראה פרשת פרה תרל"א ב: כי בכל דבר יש נקודה חיות... שנקראת 'זאת', פירש א"ז מו"ר טעם שמלכות שמים נקראת 'זאת' (ראה פרדס רימונים שער כג פרק ז ערך זאת), משום שכל מה שיש דבר הוה הוא רק מזאת הנקודה, כמו שכתוב (תהלים קג, ט) מלכותו בכל משלה כו'. וראה חקת תרל"ג: ופירש א"ז מו"ר ז"ל כי מלכות שמים נקראת 'זאת', בעבור כי אין קיום לשום דבר בעולם להיות נאמר עליו כי היא זאת, רק מלכותו יתברך אשר בכל משלה, ודפח"ח ושי". וראה עוד בפרשתנו תרל"ד ב: כי פירוש 'זאת' שמעתי ממו"ז ז"ל שהיא נקודה מלכות שמים, שאין לשום דבר חיות רק מנקודה זו, לכן נקראת 'זאת', שאין דבר בעולם בלתי זאת.

פג. ראה רש"י: ברכות אביך גברו [על ברכות הורין], הברכות שברכני הקב"ה, גברו והלכו על הברכות שברוך את הורין. עד תאות גבעות עולם, לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם, שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ד' קצות העולם, שנאמר (כח, יד) ופרצת ימה וקדמה [וצפונה ונגבה], מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק, לאברהם אמר לו שא נא ענין וראה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה (יג, יד טו), ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' (כו, ג), וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה נח, יד), ולא אמר נחלת אברהם.

פד. ז"ל הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו', לא כאברהם שכתוב בו (יג, יד) קום התהלך בארץ לארכה וגו', ולא כיצחק שכתוב בו (כו, ג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב שכתוב בו (כח, יד) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

הנ"ל שהכל חיות הנקודה הפנימיות, וזה אמת, פי שקר אין לו רגלים^ט, ואמת מקיים העולם פנ"ל, וכשדביקין באמת פנ"ל, לא יש מיצר^ח, פי כולם מושקין חיות מזזה: (תרל"ב א)

בברכת יוסף, ברכות אביך גברו בו, אמר מו"ז ז"ל פי היא בחינת נחלה בלי מצרים, שהיא ברפת שבת, כמו שאמרו חז"ל (שבת קיח, א) המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים^ט.

וביאור המענג השבת, שיש לו תענוג ממצות השבת, ומניח בעבור זה כל הדאגות כשבא שבת ונח, לכן מסירין ממנו כל המצרים^ט, פנ"ל.

ונראה לי שזה רמזו חז"ל (מוסף לשבת) מענגיה לעולם כבוד ינחלו, ופירש הרוקח 'לעולם', שהיא נחלה בלי מצרים^ט. ולפי הנ"ל פירוש מענגיה 'לעולם', שאפילו בעת צר לו מניח הכל ומענג השבת, ולכן כבוד ינחלו, בלי מצרים^ט.

ויתכן עוד לפרש [מענגיה] 'לעולם' ממש, כי השבת צריך להיות נשאר באדם אפילו בימי המעשה, שהוא ברית עולם^ט, וכשאדם נזכר מן השבת צריך להיות מלא עונג ושמחה, כמו שכתוב (תהלים קיט, קסב) שש אנכי על אמרתך, וכמו שהוא באות ברית קודש בגוף^ט, פן באות השבת, שאדם יש לשמוח שהוא מיוחד להעיד על הקב"ה, ויש לו חלק בברית השבת, וזה מענגיה לעולם: (תרנ"א ב)

צד. ראה שבת קל, א: תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה, דכתיב (תהלים קיט, קסב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה. וראה רש"י: שש אנכי על אמרתך, אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות, והיא מילה, שישראל עושין וששים עליה, דכל שאר מצוות אינן מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית, דאינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם, כדאמרינן במנחות (מג, ב) בדוד שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער, אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוות, כיון שנסתכל במילה נתיישרה דעתו. וראה עוד מגילה טז, ב: ששון (אסתר ח, טז), זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך. וברש"י: אמרתך, זו מילה... ומצינו שדוד שמח עליה, שנאמר (תהלים יב, א) למנצח על השמינית, כשהיה בבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצוות, כיון שנסתכל במילה שמח.

פז. אותיות דרבי עקיבא אות אל"ף (בתי מדרשות ח"ב עמ' תד); תקו"ז תקון כ"ב טו, א.
פח. ראה לעיל עמ' ב-ד, ובהערות ה, יד.
פט. ראה מאמר הקודם, ובהערות פג, פד.
צ. ראה גליון מאמרי שפת אמת ויצא עמ' ה, ובהערה לו.
צא. ראה סידור רבי הירץ שם בשם הרוקח; סידור הרוקח ח"ב עמ' תקסג. וראה חתם סופר פנחס ד"ה וביום השבת.
צב. [לפירוש הרוקח שמביא רבינו, מענגיה, המענג את השבת, 'לעולם' כבוד ינחלו, בחינת נחלה בלי מצרים שאין לה הפסק 'לעולם'. ולפירוש רבינו, מענגיה 'לעולם', שבכל המצבים 'לעולם' מענג את השבת, כבוד ינחלו, זוכה לנחלה בלי מצרים].
צג. 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם. ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם' וגו' (שמות לא, טז יז).

בפשטות

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנָיו
 לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ וְגו' וַעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד
 וְאַמֶּת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם, וְשִׁכַנְתִּי
 עִם אֲבֹתַי וַנִּשְׂאֲתָנִי מִמִּצְרָיִם וְקָבַרְתָּנִי
 בְּקִבְרָתָם וְגו' (מו, כט ל).

בפסוק ועשית עמדי חסד ואמת. יובן
 על פי מה שאמר חז"ל כי
 הנפטר בחוץ לארץ ובא ליקבר בארץ
 הוא חטא, עיין שם¹. רק יעקב היה
 מקושר שם בעודנו במצרים. זה שאמר

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנָיו
 לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ וְגו' אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי
 בְּמִצְרָיִם (מו, כט).

**[במדרש (צו, ה) אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי
 בְּמִצְרָיִם, שְׁסוּפָה לְלִקְוֹת
 בְּכִינִים². קשה, דמסתמא בארץ גושן
 אשר שם בני ישראל לא היה כינים³,
 ואם כן אפשר לקבור שמה⁴. ואפשר
 דסדנא דארעא חד היא⁵. מיהו הלשון
 ויהיו מרחשין תחת גופי⁶ אינו מיושב⁷:**

עפרה להיות כינים, תימא ויקברו אותו בארץ גושן דשם
 לא היו כינים, וי"ל דגם בארץ גושן היה כינים, כי כשראו
 המצרים שלקו בכינים הלכו מהם להתיישב בגושן דשם
 לא היו כינים, וכשבאו לגושן לקתה גם גושן בעבור
 המצרים, ולכן אומר אל נא תקברני במצרים.

ה. ב"ב סז, א.
ו. ראה הערה ב.

ז. הערת בני רבינו זצ"ל: **עיין ספר עמר נקא מהרע"ב**
 ד"ה אל נא, **וספר תפארת יונתן** ד"ה ויאמר לו.

וראה לקוטי יהודה: אל נא תקברני במצרים, איתא
 במדרש (ב"ר צו, ה) למה, שסופה של ארץ מצרים
 ללקות בכנים ויהיו מרחשות בתוך גופי וכו', דבר אחר
 מפני מה ביקש יעקב אבינו שלא ליקבר במצרים, שלא
 יעשו אותו עבודה זרה וכו', עיין שם. האמרי אמת ז"ל
 דקדק, הלא בארץ גושן במקום שהיו שם בני ישראל
 לא היתה שם מכת כנים, ופירש ואמר ששני הטעמים
 הם אחד, שיעקב אבינו ע"ה ירא שאם יראו המצרים
 שהוא נקבר בגושן, וששם אין כנים, יעשו אותו עבודה
 זרה. וכן הוא בתפארת יונתן שם.

ח. ראה ירושלמי כלאים פ"ט ה"ד: רבי בר קיריא ורבי
 לעזר הוון מטיילין באיסטרוין, האו ארונות שהיו באין
 מחוצה לארץ לארץ, אמר רבי בר קיריא לרבי לעזר,
 מה הועילו אלו, אני קורא עליהם ונחלתי שמתם

א. המאמרים הם מספר שפת אמת לקוטים, חוץ
 כשצוין אחרת.

ב. ז"ל המדרש: אל נא תקברני במצרים, למה, שסופה
 של ארץ מצרים ללקות בכנים, ויהיו מרחשות בתוך
 גופי. וראה רש"י: אל נא תקברני במצרים, סופה להיות
 עפרה כנים, נומרשין תחת גופין.

ג. ראה רמב"ן וראו ח, יח; שו"ת הרדב"ז סימן תתיג.
 אמנם ראה פירוש המשניות להרמב"ם אבות פ"ה מ"ד:
 ה"י נסים שנעשו לאבותינו במצרים, הוא הנצלם מן ה"י
 מכות, והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים ולא
 בישראל, ואלו הם נסים בלא ספק, ולשון התורה בכל
 מכה ומכה מהם שהביא הקב"ה על המצרים, מלבד מכת
 הכנים שלא ביאר זה, אלא שהוא ידוע שלא ענש ישראל,
 אבל היו נמצאים אצלם ולא היו מצערים אותם, וכן ביארו
 החכמים. וראה עוד רבינו יונה שם: שבכל עשר המכות
 שהביא הקב"ה על המצרים במצרים לא נוכו אבותינו
 בהם, ובכולם הוא מפורש בהם, לבד במכת כינים שכתוב
 (שמות ח, יד) ותהי הכינם באדם ובבהמה, ולא הפרישה
 התורה בין מצרים ובין ישראל, אלא קבלה היא ביד
 חכמים ז"ל שאף בזאת ישראל לא לקו בה. וראה אונים
 לתורה כאן.

ד. ראה תוסי' השלם (בהוספות בסוף כרך ויחי עמי
 רפא): אל נא תקברני במצרים, פירש רש"י שעתיד

אֲחֵיכֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְרַיִם בְּיִשְׂרָאֵל (מט, ז).
אֵיתָא בְּרִשׁׁי ז״ל אין לך עניים וסופרים
 ומלמדי תינוקות אלא משמעון
 וכו', ושבטו של לוי עשאו מחזור על
 הגרנות לתרומות ולמעשרות וכו', עיין
 שם. השפת אמת ז"ל אמר (בדרך צחות),
 יעקב אבינו ע"ה ראה ששמעון ולוי עזים,
 לפיכך בירכם שיהיו מלמדי תינוקות,
 ואיתא (אבות פ"ב מ"ה) לא הקפדן מלמד,
 משום שאם יהיו המלמדים קפדנים לא
 תהא להם פרנסה, כי לא ירצו האבות
 ליתן להם את בניהם, וממילא יהיו
 מוכרחים להתגבר על קפדנותם הטבעית,
 וכמו כן עשאן לשבט לוי מחזורים על
 הגרנות מטעם זה, שאם יהיו קפדנים
 יותר מדאי לא יתנו להם אנשים את צורך
 מחייתם, וממילא יהיו מוכרחים להתגבר
 על קפדנותם הטבעית: (לקוטי יהודה)
זְבוּלָן לְחֹף יָמִים וְיִשָּׁפֵן וְהוּא לְחֹף אֲנִית
וְגו' וְיִשְׁשָׁכָר הָמֹר גָּרָם וְגו' (מט, יג ד).
בענין יששכר וזבולון. שעל ידי זבולון
 הכין פרנסת יששכר, לכן קיבל

חפד ואמת, שידע יוסף כי הוא נקבר
 שם באמת, אף על פי שנפטר כאן,
 כנ"ל: (תרמ"א ב)

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יְמִינוֹ וַיִּשְׁתַּעַל רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר וְגו' (מח, ד).
בפסוק וישת על ראש אפרים והוא
הצעיר. ירצה, כי אחר שהניח
 ימינו על ראשו, נשאר הצעיר אצל עצמו^ט:

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ
וְאֶגִּידָה וְגו' הַקְּבֹצוּ וְשִׁמְעוּ וְגו' (מט, א).
האספו ואגידה וכו' הקבצו ושמעו, אאז"ל
 אמר על מה שכתוב (אסתר ג, ח)
 מפוזר ומפורד, שמפוזר הוא כפשוטו,
 ומפורד קאי על האדם בעצמו, היינו כענין
 שכתוב (תהלים לח, ד) אין שלום בעצמי מפני
 חטאתי, כאן גם כן כתיב ב' לשונות,
 האספו והקבצו, שצריך 'לאסוף' עצמו,
 ואחר כך 'לקבץ' עצמו בכלל ישראל:
 (אמרי אמת תרע"א ד"ה ויקרא)

אָרוּר אֲפֹם כִּי עָו וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּהּ

בירבעם טרדתו מן העולם וכו', וכן איתא בשפת אמת
 על הפסוק וישם על ראש אפרים והוא הצעיר, כי גם
 אחר שהניח יעקב ימינו על ראשו נשאר אפרים צעיר
 אצל עצמו, וכן איתא שמישיח בן יוסף יכנע למשיח בן
 דוד, וזה הפירוש בפסוק (תהלים ס, ט) ואפרים מעוז ראשי
 יהודה מחוקקי, ואולי זה כוונת המגלה עמוקות, שזה
 שיודעים שאינם ראויין לברכה, זה הוא הברכה עבורם.
 * ראה רש"י: זבולן לחוף ימים, על חוף ימים תהיה
 ארצנו... והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אניות, במקום הנמל
 שאניות מביאות שם פרקמטיא, שהיה זבולן עוסק
 בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים
 בתורה, הוא שאמר משה שמוח זבולן בצאתך ויששכר
 באהליך (דברים לג, יח), זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר

לתועבה (ירמיה ב, ז), בחיכם, ותבואו ותטמאו את ארצי
 (שם), במיתתכם. וראה עוד ב"ר צו, ה ובנור הקודש;
 זוה"ק ויחי רכו, א.
ט. ראה תולדות תרל"ד ג. וראה אמרי אמת ויחי תרע"ו:
 בני הם אשר נתן לי אלקים בזה ויאמר קחם נא אלי
 ואברכם (מח, ט)... איתא בספר מגלה עמוקות (ואתחנן אופן
 קנה, הובא בילקוט ראובני כאן), בזה, היינו בזה עצמו שאינן
 ראויין לברכה, אני אברכם, ונצרך פשט כי קשה להבין
 כוונתו, ועל פי חסידות יש לומר, כי נודע דברי אאזז"ל
 ששבט אפרים כל קיומו הוא על ידי ההכנעה למלכי בית
 דוד, ומצינו שאותם המלכים מאפרים שהכניעו עצמם
 למלכי בית דוד עשו והצליחו, ולהיפך אותם שלא נכנעו
 לא הצליחו וכדאיתא (סנהדרין קא, ב) גסות הרוח שהיה בו

וְשָׁמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁיב יוֹשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ (ג, טו).
 יש לפרש 'ויראו' אחי יוסף, מלשון מורא ופחד, ולמה יראו, כי מת אביהם, שהרי מת יעקב אבינו ע"ה, ופחדו שמא יגמול להם יוסף רעה כדכתיב בהמשך הקרא. ובזה מיושב קושית התוס' ראש השנה ג, א (ד"ה אלא וייראו) שהקשו מפסוק זה דמשמע ד'כי' היינו כאשר, עיין שם (ע"פ שפת אמת שם):
 (לקוטי יהודה)

יששכר ב' חלקים, ולכן נקרא יששכר, שכר לו ושכר לזבולון":
 (תרנ"ג ג)
 וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֶן הָאֶטֶד אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּכְפְּרוּ שָׁם מִסָּפַד גְּדוֹל וְכִבְדוּ מְאֹד וַיַּעַשׂ לָאָבִיו אֲבֵל שְׁבַעַת יָמִים (ג, י).
 ויעש לאביו אבל שבעת ימים. וקשה דהיה זה עדיין קודם קבורת יעקב, ולמאי עשה אבל זה?
 (לב אבות)
 וַיִּרְאוּ אֶחָי יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לֹ

מאימתי קא מתחלת, מסתימת הגולל, אם כן זה היה אחר שקברוהו. וראה שו"ע יו"ד סימן שעה סעיף א. וראה צרור המור טעם שהפסוקים שלא כסדרן. וראה רבנו בחיי: אבל שבעת ימים, אבלות זו קודם קבורה היה, שכן כתוב אחרי כך וישאו אותו בניו ויקברו אותו (פסוק יג), אבל האבלות שנוצטוונו בדין תורה הוא אחר הקבורה לאחר שישתם הגולל. וכ"כ תוס' מו"ק כ, א ד"ה מה.
 וראה תוס' השלם כאן אות ב בשם מושב זקנים: ויבואו עד גורן האטד ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ותימה והלא לא חל עליו אבלות באותה שעה לכ"ע (ראה מו"ק כו, א), שהרי לא קברו אותו אלא בארץ כנען. ו"ל שחל עליו מיד, כדאמר בסוטה (יג, א) שבאו מלכים ותלו כתריהם מחמת שראו כתרו של יוסף תלוי בארוננו של אביו, ונתפחדו ואמרו שמא יכבוש מלכותינו, ולא הניחו אותו לילך לארץ כנען, ונשאר בגורן האטד, ואחיו לקחו ארוננו והוליכוהו לארץ כנען, ותדע שבכל הפרשה לא הזכיר בניו אלא בכאן (ראה פסוקים יב יג). וראה עוד שם אות ז.
 ג. ראה תוספת ברכה כאן: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, עיין רש"י בשם מדרש. ועל דרך הפשט אפשר לפרש 'ויראו' לא מענין ראית עינים, כי אם ממובן מורא ופחד. והבאור הוא, כי ידעו מדברי עשו שאמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (כו, מא), והיינו שבחיי יצחק לא רצה לצערנו במעשה זה, כך חשבו האחים שבחיי יעקב לא רצה יוסף להרע להם כדי שלא יצטער, אבל עתה כי מת' היו יראים פן יתחשב עמהם על מעשיהם. ולפי זה מדויק הלשון שאמר להם אל 'תיראו' (פסוק יט). ומצינו שורש ירא בשני יודי"ן גם ביו"ד אחד, ובמקום דכתיב ביו"ד אחד בא לתוכו דגש כמו כאן, וכנודע בא הדגש למלא אות כפל.

עוסק בתורה באהלים. וראה ב"ר צט, ט; תנחומא ויחי יא. וראה ויק"ר כה, ב: ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך, ולא יששכר גדול היה מזבולן (ראה ל, יח-ט), אלא על ידי שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא, ובא נותן לתוך פיו של יששכר, נותן לו שכר בעמלו כו'. וראה רש"י וזאת הברכה שם: שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך, זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון, ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה.
 יא. ראה רבינו בחיי וזאת הברכה לג, יח: ואולי לכך נכפלה השי"ן בשם יששכר, להורות על שני חלקים מן השכר, אחד לעוסק בתורה, ואחד למחזיק התורה בידו. וראה ב"ר עב, ה ובמתנות כהונה ד"ה יש שכר.
 וראה שפת אמת יו"ד סימן רמו סעיף א: ברמ"א ויכול אדם להתנות נעם חבירו, שהוא יעסוק בתורה, והוא ימציא לו פרנסה, ויחלוק עמו בשכר. לשון זה אין מובן לי, מה ענין תנאי זה שיחלוק עמו, דבאמת נראה דאין נחסר כלום מחלקו של יששכר, רק על ידי שזבולון סייעו להתורה יש לו גם כן שכר, כמו דמצינו באבוקה דכמה נרות דולקין ממנו ואין אורו חסר כלום כו'.
 וראה אור החיים כי תשא ל, יג: לא שיתנכה מחלק הלומד, ונמצא כל אחד אין בידו אלא מחצית שכר, לא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה, ונמצא כל אחד בידו שקל שלם, והבן. וראה עוד הפלאה כתובות בפתחא זעירא אות מג.
 יב. ראה אבן עזרא: ויעש לאביו אבל, אחר שקברוהו, כאשר אמרו קדמונינו ז"ל. וראה סנהדרין מז, ב: אבלות